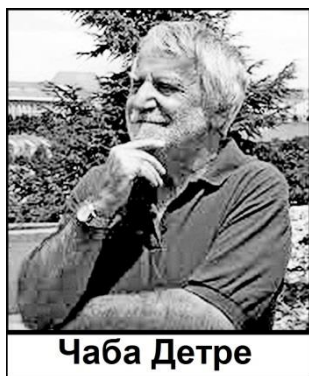

ХУНСКИЯТ РЕЧНИК НА ЧАБА ДЕТРЕ – ЕДИН ЗАГАДЪЧЕН УНГАРСКИ ФАЛШИФИКАТ

автор: Живко Войников

Езикът на хуните, савирите и оногурите отдавна интересува и унгарската наука. През 60-те год. Т. Черес (Т. Cseres), после президент на съюза на писателите на Унгария, изказва предположението си, че в арменските книгохранилища и архиви може да има и все още непубликувани автентични документи за маджарите, чиито предци са живели близо до Кавказ. Армения е древна страна, първата християнска държава и има стари писмени традиции.

Интересна е историята и на един унгарски фалшификат. В унгарското интернет-пространство се появи публикацията на д-р Чаба Детре (1941–2016 г.)

«Hun szavak, szövegek» (Хунски думи и текстове) представляваща кратък унгаро-хунски (унгаро-савирски) речник (над 220 думи), създаден по неизвестни арменски документи от VI – VIII в. оставени от арменски християнски мисионери, посещавали кавказките хони, за да разпространяват християнството (мисиите на Кардош и Израил?). (Detre, HSzSz)

За съжаление публикацията няма английски превод, което я прави почти недостъпна за българския читател, а преводът с «он-лайн» преводачи е бавна и трудна работа. Но един друг унгарец, астрономът Бела Лукаш прави обстоен коментар по въпроса (на англ. ез.) което позволява да се запознаем отчасти с този факт. Лукаш заключава, че това е езикът на савирите, унгарските родственици установили се в Кавказ. (Lukács, PMT)

През 1978 г. унгарския геолог от арменски произход Чаба Детре, по време на работата си в Иран, попада в Исфахан, на интересни староарменски текстове, наречени от него «Исфахански кодекс» (Iszfaháni kódex), датиран около 500 г., и «Критски кодекс» (Krétai kódex), отнесен към 700 г., писани на староарменската писмена норма «грабар» представляващи кратък армено-хунски речник. Той направил препис на документите с превод на съвр. унгарски език, на думите в речника. Не му е било позволено да фотографира изворите (?), но успял да препише най-важните страници. Според Детре, няколко учени са виждали ръкописите още през 70-те години на миналия век, на за комунистическия режим това е било забранена тема за унгарски учени, което звучи доста невероятно.

Въпросният «речник» е публикуван като малка книжка едва в 2003-2004 г. от Чаба Детре и с помощта на Станислас Берчи (Sz. Bérczi) като съавтор (физик), който тогава е секретар на подкомисията за развитие на Унгарската академия на науките.

През 90-те год., обаче Чаба Детре отклонява направеното му предложение от представител на унгарското правителство на Йожеф Антал¹ – писателя Габор Чако, да предаде своя препис за по-детайлно изследване. Унгарският посланик в Иран посещава Исфахан, но така и не открива там арменска църква или манастир с името Сурб Хач (Светия Кръст).

В една от своите статии, Ч. Детре твърде че е научил за съществуването на «Исфаханския кодекс» от публикация на големия унгарски арменист Одон Шютц (1916–1999 г.) от 1968 г. в Ереван на арменски език. Оказва се обаче, че Шютц няма такава публикация. Също буди недоумение факта, защо Детре не е предал на Шютц своето «откритие», а го публикува едва след смъртта на големия учен. А още по-

¹ Йожеф Антал (1932–1993 г.) е историк и филолог по образование. В периода 1991-93 г., до смъртта си, е министър-председател на Унгария.

странно е как геологът Ч. Детре е бил толкова добър палеограф, че без затруднения преписва и чете ранносредновековен арменски текст?

По-късно Детре заявява, че има информация за Исфаханския кодекс, че е бил изнесен и продаден «на черно» на частен колекционер от Русия.

Един от сподвижниците на Детре, антропологът Ищван Кизели (Kiszely) в едно интервю пред унгарската «Duna TV» заявил, че този документ е бил известен на унгарските учени още от 1860 г., но така и не станал достояние на широката общественост, без обаче да посочи, кой е направил това «откритие» тогава и откъде има тази информация. Известно е, че Армин Вамбери прави пътешествие в Иран и Средна Азия, но не съобщава за такова откритие. Наистина в Исфахан има голяма арменска общност, тъй като тук по време на Абасидите (XVII – XVIII в.) са преселени доста арменци от Османската империя, но няма данни за съществуването на такъв манастир с името «Сурб Хач».

В интервю пред вестник «Eurpai Ido» (Европейско време) от 2009 г., д-р Кизели казва някои интересни неща. На въпроса, какво мисли за изследванията на Вахан Аствацатурян, Кизели казва «Не познавам произведенията на Денес Шонгот (т.е. унгарското име на Вахан Аствацатурян, за него вж. по-долу), затова, моля, да ме простите, но не съм лингвист. Подобни публикации се публикуват в голям брой ежегодно». А на въпроса, какво мисли за Чаба Детре, Кизели отговаря: Това, което казва и пише Чаба Детре, е вярно. Той е сериозен изследовател, живял е в Иран в продължение на 20 години. Исфаханският кодекс е открит още през 1860 г. в Исфахан, негов препис от VI в. има в Ереван, има и арменски и турски преводи от IX в. Би трябвало да се предостави факсимилие на лингвистите, които ще бъдат изумени от унгарската лексика и граматика на речника. Части от него са публикувани досега, които убеждават читателя в пълната идентичност на двата езика (унгарски и хунски)».

Същият Кизели твърди, че през 2010 г., Иранският национален музей му е изпратил копие от «Исфаханския кодекс», но официално няма информация това вярно ли е, или не.

Особено показателен е следният отговор в неговото интервю пред «Европейско време»: «Арменските източници не са известни на унгарските изследователи. И това е съвсем целенасочено. Те не искат да научат за нашите древни автентични ресурси, тъй като ще влязат в противоречие с наложената угрофинска историческа догма. Така древните извори за нашите предци (бактрийски, согдийски, персийски, китайските династични истории и т.н.) не са публикувани до ден днешен, за да не се знае нашето истинско минало».

На въпроса, какво мисли за отношението по въпроса на Унгарската акедимия на науките, и официалната унгарска историография, към хипотезата за шумерско-скитска-хуно-аваро-секелско-унгарска приемственост или родство, която официалната наука нарича «мираж», Кизели отговаря: «Официалните историци винаги служат на властта. И по време на монархията, а след това и при диктатурата, бе напълно актуална мисълта на Франсоа Талейран: Отнемете миналото на един народ и ще направите с него каквото искате. Академиците ни, не са глупави хора, но са слабохарактерни. Те служат на властта, тъй като оттам идва тяхното препитание». (Eurpai Ido-4, 2010)

Виждаме типичните моменти за «фолк-хистъри» изследователите: твърдения за отдавна открити извори, които реално не са публикувани и станали достояние на науката, както и твърдението за укритата славна и много древна унгарска история, съзнателно премълчавана от официалната наука, служеща на властта!

Очевидно въпр. проф. Кизели и изразител точно на тази тенденция. Ищван Кизели (1932 – 2012 г.), вече покойник, е унгарски биолог и антрополог. Има доста интересна биография. Първо учи в музикалната академия, става монах в Бенедектинския орден, но после го напуска. През 1963 г., завършва биология и

география и получава докторска степен по хидрология на почвата. След това работи в катедра по Анатолия. От 1964 г. е научен сътрудник в Института по археология на Унгарската академия на науките, след това старши научен сътрудник, в интердисциплинарния факултет. Тук той се занимава с морфология (анатомия) и ръководи химическата лаборатория. Като антрополог, се занимава с биохимия, хистология и серология на костната система, и тогава започва да се занимава праисторията на унгарците. Участва в експедиции в Средна Азия. Работил е много години в Египет и като хонорован преподавател, изнася лекции в много университети по света. Но неговите теории за праисторическата история на унгарците се разглеждат като езотерични и ненаучни, т.е. «фолк-хистъри».

През 2008 г. Кизели става ръководител на колежа «Атила», основана от партията Йоббик и Унгарската гвардия. Но той има и нечисто минало, бил е доносник на унгарските служби по време на социализма, и когато миналото му на агент е разкрито, той е отстранен от колежа.

Кизели е уволнен и от катедрата по анатомия и антропология, тъй като дава грешна идентификация на скелет, като го определя за тленни останки на поета Шандор Петьофи но впоследствие се оказва, че скелетът е женски, което предизвиква обществен скандал. (по материал от унгарската уикипедия: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Kiszely_Istv%C3%A1n_\(antropol%C3%B3gus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Kiszely_Istv%C3%A1n_(antropol%C3%B3gus)))

Биографията на Кизели напълно отговаря на наговете «фолк-хистъри» увлечения.

Оказва се, че «Исфахански кодекс» наистина съществува. Състои се от 536 листа 15x10 см. Написан е от абат Яратюн (Yaratî wn) в 1690-91 г. в църквата «Сурб Сион» в с. Шош до Исфахан (а не Сурб Хач). В 1700 г. е допълнен от Йованес Константинополус. Съдържа религиозни текстове и превод от латински на арменски, на трактати с философска и религиозна тематика. Но няма и помен за въпросния речник. (Sanjian, 1999: 87-90)

Унгарският учен Миклош Саркози (Miklós Sárközy), иранист, преподавател в Университета «Гаспар Кароли» казва, че такъв манастир «Сурб Хач», не съществува и никой никога не е виждал текста на снимка, фотокопие или микрофилм.

Всичко това дава пълно основание да се мисли, че става дума за фалшификат, подобен на «Джагфар тарихи» и останалите «произведения» на Фархат Нурутдинов. Днес сериозните унгарски учени² отхвърлят «откритието» на Чаба Детре. Думите публикувани от Детре като «хунски» са твърде близки до съвр. унгарски език, което също е много съмнително, ако ставаше дума за автентичен извор. (Hunnish in Armenian. Forum), (Steppe History Forum: Hun Language?, 2011)

Първоизточникът на Детре са произведенията на арменския учен от Трансилвания, Вахан Анхагтх Аствацатурян (Vahan Anhaghth Astvatzaturian) (1932–2008 г.), който живее в Унгария, Италия, Ливан. В Ливан, в гр. Тир публикува на френски ез. книгата си «Les langues scythoides», Zarytos-Tyros, 1985 (Скитоидните езици), в която посочва наличието на арменски документи даващи информация за езиците на скитите, т.е. хунските племена живели северно от Кавказ. Не е ясно откъде са изворите на Аствацатурян, но речникът на Детре силно наподобява езика скитски «б» на Аствацатурян, определен като «хоногурски», т.е. оногурски, респ. за унгарците – оногундурски или български. Популяризатор на «творчеството» на Аствацатурян е унгарският автор Имре Петьо (Pető, 1973), както и самия Чаба Детре който е поместил произведенията му на сайта на «Философското дружество», чийто председател е бил той самия. (AFVH, 1973)

² Вкл. и в лично съоб. до мен, това сподели и унгарският археолог и историк Ищван Ердейи (род. 1931 г.). Същото смята и Питър Голдън, изказано в лично съобщение. Въпреки че е световно известен лингвист, за Аствацатурян той не е чувал нищо и не знае нищо за неговите трудове. Питър Голдън лично се е познавал с Одон Шютц, били са лични приятели, но подобна информация за такъв армено-хунски речник, никога Шютц не е съобщавал и коментирал.

Един друг автор, математикът проф. Алфред Тот издава речника на Детре на англ. ез., като се опитва да търси етимологични решения в шумерския език, тъй като той търси «месопотамски корени» на древните унгарци. (Toth, 2007) А това вече е откровена «фолк-история», която има доста сериозно развитие в съвр. Унгария (както и в съвр. България, Русия и повечето страни от бившата социалистическа общност).

В интервю пред в-к «Европейско време», от 2008 г., Имре Петьо, един от най-големите привърженици на Чаба Детре, ясно казва, че отричането на съществуването на хунския език, от официалната унгарска наука, обслужва политически интереси, и мъртви догми останали още от епохата на Хабсбургите, когато древността и културното наследство на унгарците се умаловажавало. Тези предръзсъдаци са остнали и днес сред унгарците. Вместо това, унгарците трябвало да се гордеят със своя много древен език, развивал се без прекъсване от скити към хуни, и с древното си културно наследство. (Eurpai Ido-5, 2008)

Всъщност не е трудно да се открият вероятните подбуди за тази фалшификация! Чаба Детре не прави разлика между хуните в Кавказ и хуните на Атила, и така се стреми да намери «доказателства» за пряката връзка и приемственост между скитите, хуните на Атила и унгарците.

Не мога да кажа, до какво се е добрал Аствацатурян, и дали неговият труд за езика на скитите, разбирай на оногурите или на савирите, има историческа стойност, или е също «фолк-хистъри» произведение. Ясно е, че Чаба Детре го е използвал като основа за своя речник. Каква е истината около цялата тази странна история, Чаба Детере отнася в гроба си, след кончината си през 2016 г.

Но ако все пак Аствацатурян се е натъкнал на непубликувани и неизвестни до сега извори (което е малко вероятно), връзката която прави между унгарския и оногурския език е напълно логична и се вижда в унгарската генеалогична легенда за двамата братя Мадяр (Могер) и Хунор, засвидетелствени и в Нартския епос като братята Мукар и Уангур.

Информацията за този учен е единствено от неговия некролог: «In memoriam Vahan Anhaghth Astvatzaturian», на унгарски език, от Клара Шонгот (Szungott Klára), негова родственица, четвърта братовчедка, живееща в гр. Кордова, в Аржентина (Cordoba, Argentina). Публикуван е на стр. 40, във списанието на арменската диаспора от Трансилвания «Erdélyi Örmény Gyökerek» от октомври 2008 г.

Роден е на 02.02.1932 г., като Денес Шонгот, в семейството на учителя по история, Миклош Шонгот, в гр. Ержбетварош (сега Дубравени / Dumbrăveni) до Сибиу (Трансилвания, след 1918 г. в Румъния). През 1945 г., след връщането на Северна Трансилвания отново на Румъния, семейството емигрира в Италия и се установява а във Венеция, западната цитадела на арменската култура.

През 1955 г. получава докторска степен по арменски език и история. През 1957 г. е ръкоположен за свещеник и постъпва в Мхитарийската арменска църква³, чийто център е Венеция. Тогава той си възстановява първоначалното арменско име на семейството си, Аствацатурян. Известно е че през 1784 г., австрийският император Йосиф II, се опитва да въведе немския език като задължителен за империята, и негерманските имена се превеждат на немски. Така семейство Аствацатурян става Шон-Гот (добрият бог).

През 1958 г., заминава за Ливан, където преподава арменска и индоевропейска сравнителна лингвистика в Арменския университет в Тир. През 1961 г. участва в различни експедиции в Средна Азия, а след това и в Северна Африка, и се връща в Тир през 1967 г. След това става професор в университета.

От 1968 до 1970 г. той ръководи научното общество «Société Arménienne de Zarytos» (Арменското общество на Заритос / Тир). Тук работи с около 80 историци,

³ Течение в арменската църква, влиза в уния с католическата църква.

археолози и лингвисти от арменски произход. В периода 1973-1976 г. е ливански културен аташе в Иран.

Притежава много солидни лингвистични познания на полиглот. Освен родните си унгарски и арменски езици, той владее: италиански, френски, испански, португалски, каталонски, галисийски и леонски (северноиспански диалекти), румънски, немски, английски, холандски и фламандски, шведски, датски, исландски, ирландски, кимвърски (уелски), фински, естонски, литовски, руски, полски, украински, чешки, словашки, сръбски, български, албански, новогръцки, персийски, кюрдски, хинди, грузински, чеченски, турски (някои средноазиатски езици), еврейски, арабски, коптски.

От изчезналите езици, е един от познавачите на пуническият език (езикът на Картаген) и добре е познавал етруски, древногръцки, латински, древноарменски, древноперсийски, древноарабски, сирийски, древноеврейски, древноегипетски, санскрит. Има принос в изучаването на хуно-скитските езикови паметници.

Отличавал се е с голяма скромност и не е обичал да публикува статии по тези въпроси в различни научни списания, а е публикувал само обобщени монографии.

Сред неговите творби е огромната лингвистична монография «Еволюционна динамика на езиците» (*Dynamique évolutionnaire des langues. Zarytos / Tyros*, 1973), «Пуническият език» (*Lingua Punica*, Венеция, 1981) и Първата цялостна публикация на скитските езици: «Скитоидните езици» (*Les langues scythoides*, Заритос-Тирос, 1985).

През 1993 г. е избран за почетен член на Арменията академия на науките и е удостоен с почетна докторска степен от Ереванския университет. Последно, посещава Унгария през 1992 г., когато присъства на Конференцията по философия «Човека и развитието». Умира на 21.05.2008 г. (Szongott, 2008: *In memoriam Vahan Anhaghth Astvatzaturian*), (Erdélyi Örmény Gyökerek, 2008: 40)

Твърде странно е, за учен от такъв ранг, ако се вярва на написаното в некролога му, е останал почти неизвестен в научния свят, и нищо не се открива за него в интернет-пространството !?

**«Se non è vero, bene trovato»
«Ако не е истина добре е измерено»
италианска поговорка**

Предлагам на вниманието на читателя, въпросния «хунски (савирски / оногурски ?) речник» по публикациите на Чаба Детре, Имре Петьо и Алфред Тот, с намерените от мен етимологии на думите. Налице са интересни резултати, които подсказват, че Аствацатурян може и да е попаднал на някакъв неизвестен до сега извор, но по-скоро е гениален фалшификатор с добро лингвистично познаване на угрофинските и алтайските езици !?

Преводът от унгарски е с помощта на Hungarian->English Dictionary.- <http://dict.sztaki.hu>.

А). Сравняване на «хунските» числителни

1. **idzsi** – унгарски egy, мансийски akv(a), хантийски it, удмуртски odik, марийски ikte, фински uksi, естонски ükszi, вотякски ühsi, саамски okta, селкупски ukkur, ненецки ngob, енецки nō, нганасански nguoy – едно.

2. **keltü** – унгарски két / kettő, мансийски katn, хантийски katъg, фински kakszi, саамски guokte, в самодийските езици sitty / shide - две.

3. **khormu** – унгарски három, мансийски hūgum, хантийски khut⁶m, удмуртски kuin, фински kolme, саамски golbma, селкупски nāqur – три.

4. **nijdzi** – унгарски négy, хантийски n'at^e, мансийски nyila, удмуртски nil, фински neljä, саамски njeallje, селкупски tetty – четири.
5. **hütü** – унгарски öt, мансийски at, хантийски vet, удмуртски vit, мордвински vete, фински vízsi, саамски vihtta, – пет.
6. **hotu** – унгарски hat, мансийски hót, хантийски khut, удмуртски kuat, фински kúszsi, саамски guhtta – шест.
7. **jeti** – унгарски hét, мансийски szát, хантийски tap^et, удмуртски sizim, фински szeitszemän, саамски čieža, в алтайските езици, в древнотюркски jedi, чувашки ŋich – седем, хунската дума е най-близка до древнотюркското числително.
8. **loncsoj** – унгарски nyolc, мансийски nyollov, хантийски niv^et, удмуртски t`amis, фински kahdekszan, саамски gávccsi – осем.
9. **klüntiz** – унгарски kilenc, мансийски óntöllov, хантийски yaryang, удмуртски ukmis, фински ühdekszän, саамски ovccsi, енецки khasuyu – девет.
10. **tíz** - унгарски tíz, хантийски yang, мансийски lov, удмуртски das, фински kümmenen, саамски logi – десет.

Б). Хунски (савирски ?) думи

1). **phe, fé** – глава, лице, в унгарски fej, мансийски āwa, хантийски upat, марийски wuj, енецки ewa, фински oiva, саамски v̄aiv^e, протоугрофинска форма *ojwa – глава, лице, също в ненецки řa, енецки рѣ, нганасански feai, feae – начало. (Starostin, UE: number 671, 739)

2). **ajge** – мозък, ум, в унгарски agy, agyvelő – мозък, ум, хантийски veļam – мозък, oš – ум, фински aivo, естонски аju, саамски vuoiņaš, мордвински uj – глава, слепоочия. Също във фински ajatus, естонски аju, мордвински uj, марийски оj, удмурски vog, унгарски okos, хантийски og – мнение, мисъл, унгарски uj - ум. (Starostin, UE: number 5, 1162, 1193)

3). **kezi** – ръка, аналогично в унгарски kéz, мансийски kat, хантийски köt, удмурски, коми ki, марийски kid, лапландски soagje, фински, естонски käsi, мордвински k'ad', вепски kăzi – ръка. (Starostin, UE: number 273)

4). **szöm, szüm** – око, **szömen** – гледам. В унгарски szem, селкупски sai, saj, мансийски šäm, хантийски sem, коми, удмуртски šin (šim), марийски sənzä, šinča, мордвински šelme, šelmä, енецки sei, ненецки sew, häem, нганасански šäime, фински silmä, естонски silm, саамски čaļm, čöļm, протоугрофинска форма *šilmä – око. (Starostin, UE: number 977)

5). **girze** – челюст, буза. В унгарски arc – уста, сходно с прототюркски *agiř, в тюркските езици ařiz/awiz/ooz/uos. Хунската дума може да се обясни с чувашкото хъjг, в останалите тюркски ез. kajra/qajra – дъвча, гриза, в евенски hir – отварям си устата, зѣя, нанайски хэгуџи, хэгџи, евенски kirge, евенски qirgъ, улчийски kirki-ču, орокски kiř, нанайски keřkieli – гриза, дъвча, скърцам със зъби. (ССТМЯ-2, 1975: 326, 482), (ССТМЯ-1, 1975: 398, 453, 454)

6). **ore** – нос. В унгарски orr, мансийски, хантийски nël, саамски nieerra, мордвински, марийски per, удмуртски, коми nir, nör, хантийски nir, ненецки řeř, нганасански řara, селкупски njarne – нос. (Starostin, UE: number 601)

7). **száh** – уста. В унгарски száj, фински, естонски suu, саамски íšuuwэ, мансийски sūr, селкупски suolj, sói, камасински soj, енецки sū, sō, протоугрофинска форма *šuwe – уста, гърло. (Starostin, UE: number 107)

8). **til, lezu** – език, реч. Първата форма е общотюркска. В древнотюркски, якутски, долгански til, уйгурски, узбекски, шорски, балкарски, кумикски, казхски, киргизки, ногайски til, тюркменски, турски, азербайджански, тувински dil – език, евенски, негидалски dilgan, евенски dilgъn, манджурски džilgan, нанайски džilgā, солонки dilgā, улчийски dildža(n) – глас, протоалтайски *tilV – език, глас, нострат. паралел с чукотко-камчатското *jilэ – език. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1370-1371)

Втората форма е идентична със староарменското (до X в.) *lezu*, род.п. *lezui*, *lizu* – език, което показва, че е заета арменска дума. (IEE)

9). szerti – сърце. Хунската дума показва пряк паралел с осетинското *zærda* – сърце. В авестийски *zarədaija*, партиянски *zird*, хоремзийски *zirz* (*zirḏ*), шугнански, рушански, сангличи, сариколски *zorḏ*, ягнобски *zirde*, пушунски *zar*, *zre*, кюрдски *zar*, белуджи *zyrd* – сърце. (Абаев-4, 1989: 300-301) Посоченият от унгарските автори паралел с унгарското *szív* – сърце (в селкупски *sīče*, ненецки *šej*, енецки *seo*, нганасански *sa*, *soa*, мансийски *šim*, хантийски *sēm*, марийски *šüm*, мордвински *šedej*, фински *sydän*) в случая е погрешен. (Starostin, UE: Number: 973)

10). szertild – любов, **súr**, **surim** – благодарност. В унгарски *szeretet* – любов, явно имаме дума производна на **szerti** – сърце, т.е. сърдечен, аналогично в осетински *zærdiag* – сърдечен. (Абаев-4, 1989: 392-393)

11). hije – небе. В унгарски *íny*, удмуртски *in*, коми *jen*, марийски *jэмэ*, *jumo*, мордвински *jon*, хантийски *itэм*, *jelэм*, мансийски *jëlэм*, *ělm*, фински *ilma*, *jumala*, естонски *ilm*, *jumal*, вепски *g'umau*, саамски *al'mē*, *a|lme*, *a|lm*, *ǫ|lm* – небе, небеса, бог. (Starostin, UE: number 148, 1268)

12). iri, veri – кръв. В унгарски *ér*, *véreér*, *vères*, *vörös*, мансийски *üwr*, *wür*, *wiүг*, хантийски *wěr*, *wur*, коми *vir*, удмуртски *vur*, *ver*, *vir*, марийски *wэг*, *wür*, мордвински *ver*, *vär*, вепски *ver'i* естонски, фински *veri*, самски *varra*, *varr*, *vørr*, протоугрофински **wire* – кръв. (Starostin, UE: number 1167)

13). pusz – пенис. Аналогично в унгарски *fasz*, саамски *puoštš^A*, *puohtja*, марийски *pisa*, протоугрофински **pač`v* – пенис. (Starostin, UE: number 691)

14). bana – крак. В унгарски *gyalog*, *láb*, марийски *jal*, мордвински *jalgo*, саамски *juol'ge*, естонски *jalg*, фински *jalka* – крак. (Starostin, UE: number 162)

В хинди *rāṅja*, кашмирски *rōṅa*, пушунски *paу*, общоирански **pad* – крак, талишки *penja*, пушунски *paṅja* – лапа, крак на животно. (DDSA) Хунската дума е индоиранска заемка.

15). talba – основа, под. В унгарски *talp* – основа, под. Думата е от алтайски произход, в чувашки *tul*, в останалите тюркски езици *töš* / *döš* – земна повърхност, склон на планината, монголски *döli*, *döl*, *dölэ* – земна повърхност, склон на планината, древнотюркски, якутски *tala*, в тунгусоманджурски, евенкски *tallama*, манджурски *tala*, монголски *tala*, халха-монголски *tal*, *talbaj*, калмикски *talэ* – степ, равнина, също в нанайски *talbo*, манджурски *talfa* – водна шир, широко езеро, гладка водна повърхност. (ССТМЯ-2, 1975: 157, 158)

16). atha – баща, **athajin** – бащински. В унгарски *atya* – баща. Думата е от алтайски произход. В чувашки *atte*, древнотюркски *ata*, в тюркските езици *ata/ada*, корейски *ata* – баща, ТМ *ati* / *ata* – старица, свекърва, тъща. (ССТМЯ-1, 1975: 58)

17). maja – майка, **eme**, **meme** – съпруга. Имаме урало-алтайско понятие. В протоугрофински **emä*, фински, естонски *emä*, саамски *æmest*, селкупски *ämä*, юкагирски *emei*, унгарски *anya* – майка, *ányu* – кака, мансийски *āñi*, хантийски *āñeki*, ненецки *ñeje* – леля, в селкупски *ima*, *ěma*, хантийски *imi*, нганасански *imidi* – баба, в тюркските езици **áma* / *eme*, монголски *eme*, *emege(n)*, в тунгусоманджурски, евенкски *emugde*, манджурски *emэхэ*, *emeke*, нанайски *emxe*, корейски *am*, старояпонски *mje* – майка, ностратически паралел с дравидски **áma*, ескимоски **эма* – майка. (Starostin, UE: number 15, 151), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 504)

18). vi – младеж, син. Думата показва угрофински произход. В унгарски *fia*, *fiú*, *fi*, мансийски *rüw*, *riү*, хантийски *räү*, *räү*, коми, удмуртски *ri*, марийски *rü-егүэ*, мордвински *bujo*, *rijo*, естонски *roeg*, фински *poika*, протоугрофински **rojka* – син, младеж. (Starostin, UE: number 796)

19). vede – зет. Думата е с угрофински поризход. В унгарски *vő*, *veje*, *vője*, хантийски *woṅ*, *weṅ*, марийски *wiṅүэ*, *weṅe*, ненецки *wij*, енецки *bī*, селкупски *kūenek* (*k+ūenek*), мордвински *ov*, естонски *väi*, фински *vävy*, саамски *vivvâ*, протоугрофинска

форма *wäŋe – зет, в саамски vūntem, vuøttem, ненецки wennī, протоугрофинска форма *wantV – близък родственик. (Starostin, UE: number 1148)

20). ani – момиче, дъщеря. Думата е по-близка до унгарското anya, хантийски aŋki, мансийски aŋī, удмуртски anaĵ, коми eŋe, eŋa ana', селкупски oŋa, протоформа *aŋa – жена, жена-леля, жена-майка, а момиче, дъщеря в унгарски е lánya, което е образувано от словосъчетанието le-ánya – «малка жена». (Starostin, UE: number 15) Също и в алатйските езици *ana – майка, жена.

21). udatha, uda, ise – дядо, **athama** – старейшина, вожд. За формата **udatha, uda** като най-близък аналог може да посочим, във фински vetä, естонски veda, vedama, саамски vodte, мордвински veda, viti, väte, въатъams, вепски veda, удмуртски, коми vetlyny, марийски wiđe, wüđe, ненецки wādā, нганасянски badú, хантийски wantta, мансийски vintlaŋkwe, унгарски út, vezet, vajda (заето в румънски voda) – вода, лидерство, протоформа *wetä, в унгарски също vezér – вожд, лидер, така че в случая първоначалното значение е било вожд, старейшина, глава на семейството, рода. (Starostin, UE: number 1140), (Стецюк, Этимологические таблицы)

Паралел на **athama** с тунгусоманджурското этэу – старейшина, вожд. (ССТМЯ-2, 1975: 470) За формата **ise** може да посочим в унгарски idős, коми važ, удмуртски vuž – стар. (Starostin, UE: number 1709) Формата **athama** поставя въпроса за поризхода на руското атаман, атаман – казашки предводител, дума с неясен произход. (Фасмер-1, 1986: 95)

22). ike – баба. В унгарски ik, ike, ük, ükanya, удмуртски jükä, ёк^оэ, jёk, мансийски ёkwa, фински eukko, euhko, протоформа *ewkkV – баба, възрастна жена. (Starostin, UE: number 141)

23). ecse – брат. В унгарски öcs, мансийски tċī, хантийски itäki, isi, протоформа *ečV – брат, младши брат. Също във вепски veikŋ, фински veikko, коми vok – брат, селкупски ägá, ägà, хантийски iki – старши брат. (Starostin, UE: number 128, 133)

В чувашки ёškei – девер, по-голям брат, думата е от угрофински произход. (Федотов-1, 1996: 159-160)

24). peri – съпруг. В унгарски férj, úr, удмуртски var, otyr, коми ver, vojtyr, саамски oages', фински uros – мъж, съпруг, господар, протоформа *irkä / *ürkä – човек, мъж, откъдето е и етнонима уроги, угри. (Starostin, UE: number 1108, 154)

25). ont, ontin – размножаване, **önta** – поколение, **onteszer** – детероден орган. В унгарски ondó – семе, зародиш, сперма. Може да го свържем с евенското odandra – раждане на животно, в евенски udaja – раждане, родилни мъки, негидалски odin – бременна. (ССТМЯ-2, 1975: 8) В монголски udžid, тюркски (караханидски) öđig – полово влечение. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1042) Думата **onteszer** е двусъставна, от **onte** – семе, потомство, сперма и **szer** – орган (в унгарски).

26). akrun – родственици, подобен. В унгарски rokon, мансийски rakəŋ, хантийски raŋəm, фински rakas, протоформа *rakka – близо. (Starostin, UE: number 860) Виж българският турцизъм **акран** – връсник. В древнотюркски aqran – съвкупност, общност, съзвездие, arqa – множество, общност, akran – тъждествен, равен. (ДТС, 1969: 42, 53)

27). baresi – приятел, **baresin** – харесвам. В унгарски barát – приятел, в хантийски pirita, мансийски perji, удмуртски burjny, коми borjny – избирам, харесвам, нганасански barata – очаквам. (Стецюк, Этимологические таблицы), (Starostin, UE: Number: 1191)

28). jerku – близнаци. В унгарски ikrek – близнаци. Думата е от алтайски произход, в чувашки jёkёreš, монголски ikere, ikire, халха-монголски ixer, бурятски exir, калмикски ikr, ордоски eker, ekir – близнаци, от монголски заето и в евенски ikigē, солонски ixigə, манджурски ikiri, протомонголска форма *(h)ekire – близнаци, двоиници. В тюркските езици аналог на тази дума е числителното eki/iki – две, а в древнотюркски ekiz – близнаци (двойници), eš – приятел, близък, сподвижник, част от двойката. Чувашката форма е образувана от jёkёг – двоен + eš – част от

двойката. (ДТС, 1969: 168, 184-185), (ССТМЯ-1, 1975: 300), (Федотов-1, 1996: 191-192)

29). ine(j)u – име. В унгарски *név*, селкупски *nim*, енецки *ńi*, ненецки *ńum*, *ńim*, мансийски *näm*, хантыйски *nem*, коми, удмуртски *ńim*, марийски *ləm*, мордвински *lem*, *läm*, естонски и фински *nimi*, саамски *nøt*, *nim*, протоформа **nime/*lime* – име. (Starosrin, UE: number 604)

30). pé(j)r – бял. В унгарски *fehér*, *feér*, *feír*, *fejér*, *fehír* – бял, удмуртски *puris'*, марийски *purlo*, мордвински *pur'ge* – сив. (Starosrin, UE: number 727), (Стецюк, Этимологические таблицы)

31). phektej, pekté – черен. В унгарски *fekete*, диал. *feteke*, *fetekë*, ханийтски *pëytə*, мансийски *pit*, протоформа **pEkkV-ttV* – черен. (Starosrin, UE: number 1856)

32). golka – син. Думата е с алтайски произход. В тунгусоманджурски, манджурски, нанайски *galga*, орокски *gāl* – ясно небе, синева, нанйски *gəl*, *gəlgu*, евенкски, улчийски, орокски *gəl*, манджурски *gəlfəp* – прояснява се, изяснява се, светъл. (ССТМЯ-1, 1975: 138,178-179) Също в древнотюркски (староуйгурски) *qalıq*, караханидски (*kök*) *qalıq*, якутски *kilej-xalaj* – синева, ясно небе. Унгарските автори посочват унгарското *kék* – син, аналог на общотюркското *kök*, както се вижда, не много удачно. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 714)

33). verisi – червен. Виж названието на кръвта, разгл. по-горе. В унгарски *piros*, *vörös*, хантыйски *wërte*, удмуртски *gord*, коми *görd*, селкупски *njarg* – червен. (Starosrin, UE: number 1167)

34). sarakh – жълт. В унгарски *sárga* – жълт. Думата е от алтайски произход, в монголски *širqa*, *širya*, *sirya*, халха-монголски, бурятски *šarga*, *šargal*, калмикски *šarγə*, ордоски, дагурски *šarga* – жълт, в тунгусуманджурски, нанайски *sūr*, корейски *sjəra* – жълт, в тюркските езици **sūr / sur* – сив, древнотюркси, хакаски, тувински *šarīy*, узбекски *sariq*, турски, тюркменски, азърбайджански, татарски, казахски, киргизки, казахски, балкарски, кумикски, тувински, тофлраски *sarī*, чувашки *šogъ* – бял, чувашки, *sarā*, *sar* – жълтеникав, светъл. Според Гомбоц унгарското *sár*, *sárga* – жълт е от „древнобългарски“ произход, произлизащ от древномонголски. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1264)

35). zezild – зелен. В унгарски *zöld* – зелен, но в случая имаме аланска по произход дума (Мункачи), в осетински иронски *zalda*, дигорски *zælda* – жълнозелен, но и млада трева, морава, тревистозелено. Произлиза от древноиранското **zarita* – зелена трева, *zar* – жълтозелен, светъл. В осетински имаме закономерен преход «р-л», от памирските езици единствено в сангличи имаме *zal* – зелен. (Абаев-4, 1989: 295)

36). szorild – сив, в унгарски *szürke*, *szür*, *zyr*, *zir*, мансийски *šir*, коми *džor*, удмуртски *džar*, *žar*, мордвински *šaržu*, фински *harmaa*, протоформа **šerV* – сив, урало-алтайски паралел с тюркското **sūr / sur* – сив. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1220) Думата е известна и в старобългарски като **соуръ** – сур, или сив и е с прабългарски произход.

37). ún, üjn – пурпурен, морав, огненочервен. Най-близко е в коми *ín*, марийски *əŋä*, удмуртски *joŋo*, хантыйски *jəŋləl*, унгарски *ég*, протоформа **əŋV* – пламък, огън, самодийски *tieŋke* - син. (Starostin, UE: number 45)

38). vezi – вода. В унгарски *víz*, мансийски *wüt*, *wit*, хантыйски *yink*, ненецки *jīt*, *wit*, селкупски *yt*, *üt*, коми *va*, удмуртски *vu*, марийски *wət*, *wüt*, мордвински *ved*, *väd*, вепски *vez'i*, фински, естонски *vesi*, саамски *vedz*, протоформа **wete* – вода. (Starostin, UE: number 1157)

39). volgjagh, zu, zur – река, поток. В унгарски *völgy* – речна долина, *folyó* – поток, река, хантыйски *wäyäl* – рекичка, мансийски *vuol*, *völ*, коми *vol*, *volju*, ненецки *wäej* – река, рекичка, протоформа **wađkV*, от същият корен идва и названието на река Волга. Близо е протоугрофинското **wala*, унгарски *folyik*, хантыйски *waluägërta*, мансийски *vol'*, коми *vijavny*, марийски *velym*, мордвински *velondoms*, вепски *valada*,

естонски *valguma*, фински *valaa*, саамски *váll'a* – изливам, тече, изтича, порой. (Starostin, UE: number 1118, 1707)

За формите **zu**, **zur**, виж в удмуртски *šur*, коми, хантийски *šog*, унгарски *ég*, протоформа **šerV / *šärV* – ручей, река, коми *jør, jir*, ненецки *jog*, енецки *jore*, нганасански *juragâ*, селкупски *qorä*, праформа **jurma* – дълбока вода. (Starostin, UE: number 1017, 202) В чувашкото *şygma* (şyрма) – река, овраг, *şyg* – размивам, разтварям, *şävar* – поливам, напоявам земята, *şur* – блато < от уралски източник.

40). tava – езеро. В унгарски *tó*, мансийски *tõ*, хантийски *tõy, tẽw, tuw*, коми, удмуртски *ti, to*, марийски *tave*, селкупски *tú*, ненецки *tõ* енецки *to, tudio*, протоформа **towV* – езеро. (Starostin, UE: number 1084)

41). ugu – бряг. В ненецки *jahã*, унгарски *jó*, мансийски *jë, jā*, хантийски *jaу, jah, jõxan*, коми *ju*, удмуртски *ju-šur*, марийски *joуe*, мордвински *jov*, естонски *jõgi*, фински *joki*, саамски *jökkã*, протоформа **joke* – река. Урало-алтайски паралел в тюркските езици *aq / ak*, чувашки *jux, juxãt* – течение, *juxãt-şyv* – река, в ТМ, евенкски *jaku, jakta*, манджурски *jõxon*, нанайски *jaqçira*, удегейски *jakpa* – канал, рекичка, японски *ike* – пруд. (Starostin, UE: number 188), (ССТМЯ-1, 1975: 339)

42). maha – поле. В унгарски *mežo*, хантийски *mëу, mëx*, мансийски *mã*, селкупски *maš*, фински *metsä*, естонски *mets*, саамски *miehtjën* – поле, коми, удмуртски *tu*, марийски *tuуö*, естонски и фински *maa*, протоформа **maуe* – земя, страна. (Starostin, UE: number: 524)

43). csepe, csepild – тиня, мръсотия, слуз. В унгарски *iszap* – тиня, мръсотия. Сравни с курдски *şere*, осетински иронски *сыf*, дигорски *сыlfæ* – мръсотия, тиня, утайки, кал. Произходът на думата е алтайски. В тунгусоманджурски, евенкски *çира*, монголски, калмикски *çöb*, халха-монголски *cöv*, бурятски *süb* – кал, тиня, утайка, мръсотия, в чувашки *şür*, древнотюркски, турски *çör*, татарски, узбукски *çür*, кумикски *çör*, шорски *şör* – смет, отпадъци, уйгурски *çör*, туркменски, азърбайджански, балкарски *çör* – плевели, сламки, протоалтайска форма **ç`op`i`e*. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 452), (ССТМЯ-2, 1975: 415), (Федотов-2, 1996: 148)

Виждаме че първоизточникът е древномонголски или тунгусоманджурски, в тюркските езици има вариации на значението. В. Абаев търси местен кавказки произход на осетинската дума, сравнявайки я с абхазо-адигското, кабардинско и убихско *сьерã*, *сьерегã*, сванското *subh* – кал, мръсотия, тиня, блато. (Абаев-1, 1958: 338)

44). sziri – поле, степ, **sziris, szirild** – равнина. В унгарски *szárazföld* – страна, област. Думата е от алтайски, произход. В чувашки *şër* – земя, местност, област, в тюркските езици *jer*, татарски *džir*, киргизки *džer*, казахски, балкарски *žer*, тувински, тофларски, шорски *čer*, хакаски *çir*, якутски *sir*, долгански *hir* – земя, страна, местност, в монголски *džirig* – под, настилка, евенкски *jerke* – земя. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1008)

45). jagh – височина, хълм, **jaghek, jaghild** – подножие на хълма. В унгарски *hegy* – хълм, *előhegység* – поножие на хълма. Думата е от алтайски произход. В древнотюркски *jügerü* – издигнат, турски *jüg* – могила, хълм, азърбайджански *udža* – висок, в монголски *ögede, ögse*, халха-монголски *ögsö*, бурятски *ügse*, калмикски *öksä* – издигнат, в тунгусоманджурски, евенкски *uуї, uу*, евенски *оуъ*, негидалски *uуї, okčalã*, солонски *uуesxī, ugu*, средновековен корейски *ù (ùh)*, праалтайски **iúgu* – връх, висок. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 614)

46). soprun – подножие. Във хантийски *сыр* – бряг, мансийски *сыр* – планински склон (Скамейко, Сязи, 1992: 81), (Ромбандеева, Кузабокова, 1982: 115) Във фински *käärrä*, естонски *käär*, мансийски *kär*, коми *dzip*, лапландски *čibbe* – хълм, височина, в унгарски *csip*, удмурски *čeriljanu*, коми *čeraltny*, марийски *čivyuštaš*, саамски *сс'ehp*, фински *hypistää* – издигащ се, висок. (Стецюк, Етимологические таблицы), (Starostin, UE: number 269) Така че **sop** – хълм, може да е производно на тези понятия, особено след като има и преки аналози в мансийски и хантийски.

Бела Лукаш посочва че семантиката на топонима **Шопрон**, унгарски град до границата с Австрия, в подножието на Алпите, изхождайки от немския вариант на името Odenburg, означаващо буквално – подножие на планина, което показва съществуването на тази дума и древноунгарски. (Lukács, PMT)

47). lüthü – склон. В унгарски lejtő – склон, коми, вепски ladv, мордвински lata, естонски latv, фински latva, саамски láddv – било, в удмуртски lud, енецки loddu, luddu, марийски landaka, мордвински landa, мансийски lonx, селкупски lamdukka, lámdek, естонски laas, land, фински lansi, lantu, саамски luow'de, протоформа *lamte – надолу, нисък, низина. (Starostin, UE: number 461) В чувашки lankaška – трап, дълбок коловоз, lutra – нисък, нискорасъл, думите са от угрофински произход. (Егоров, 1964: 127)

48). vüldi – низина, овраг. В унгарски völgy – низина, унгарски valyog, vál, мансийски volk, wojl, wэjl, хантийски wal'ëg, wayэл, удмуртски vateg, коми vil'yd, марийски wale, мордвински valazja, valgo, фински valka, естонски valgu, саамски vuol'ge, протоформа *walka – равен, гладък, плосък, нисък. (Starostin, UE: number: 1124)

49). tur – дупка, яма. Най-близко е в хантийски tur, tür, мансийски tor, tur, унгарски torok, протоформа *turV – гърло, отвор, уста. (Starostin, UE: number 1884)

50). kert – гора. В мордвински kuro, хантийски хәр, мансийски kārp, хōрэр, kōrp, ненецки kūr, фински korpi, естонски kõrb, вепски kor'b, протоформа *kurV – гъста гора, фински korsii, естонски kors – стъбло. (Starostin, UE: number 427)

51). vanta – гора. В унгарски vad, хантийски wont, unt, саамски vuow'de, vuou'tē, протоформа *wamta – гора. (Starostin, UE: number: 1128)

52). havald – север, **hava** – сняг. В унгарски észak – север. Но най-близко е унгарското havas – снежен, hó, havat, ненецки хавъ, удмуртски kim, юкагирски ku, протоформа *kumV – сняг, студ. (Starostin, UE: number: 401)

53). deli – юг. В унгарски dél – юг, déli – пладне, средата на деня, обед, селкупски tjeel, камасински džala, юкагирски jelodze, нганасянски, ненецки jale, енецки jéje, dere, саамски jielakis, jälakis, протоформа *jelä – слънце, ден. Урало-алтайски паралел с тунгусоманджурски, евенски, негидалски dilačā – слънце, евенски, евенски dül – слънчев пек, в монголски dulayan, dula'an, халха-монголски, бурятски, калмикски, ордоски, дагурски dulān, в тюркските езици jiliy / džilii – топъл, пралатайски dilo – слънце, ден. (Starostin, UE: number: 182), (ССТМЯ-1, 1975: 206, 221), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 474-475)

Сравни монголското dulayan и етнонима дулгани – южни, южно племе. В чувашки хёвел, хөл –слънце. В камасински kuja, нганасянски kou, енецки kāja, ненецки хājer, унгарски hajnal, мансийски khoj, khuj, хuj, хантийски kuñэл, хunt, хунэл, коми kia, естонски, фински koi, протоформа *koje – утро, изгрев, слънце. (Starostin, UE: number 333)

54). toka – изток. В унгарски kelet – изток, keletkezés – изгрев. Интересен паралел е чувашкото tuxăş - изгрев, изток, в турски doğu – изток, в чувашки tux, древнотюркски tašik, тюркменски dog, турски, азърбайджански doу, якутски тауиш – изгрев, тюркменски gundogar, башкирски көnsығыш – изток (букв. издигане на слънцето). (Егоров, 1964: 263) Вероятно древнотюркското tašik е свързана с енисейските езици, пумпоколски tekan – ден, светлина. (Starostin, YE)

Интересна е етимологията на старобълг. **въстокъ**. Славистите наивно го обясняват с източник, източник на блага. По-скоро е двусъставна дема от слав. въз – към и алтайското ток – изгрев, т.е. «към изгрева».

55). nise – запад. В унгарски nyugat – запад, nyugi – отпусчане, унгарски nyuglom, хантийски nujgët, коми поjбар, марийски pajan, фински poja, polo, мордвински pola, вепски n'uga – ленив, отпуснат, естонски nüsima, саамски nühpe, марийски пушкаш – снижаване. (Starostin, UE: number 614) Значението е снижение, респ. залез.

56). lú – кон. В унгарски ló, lovat, диал. lo, lu, lú, хантийски loy, law (вкл. и law което също е от китайски произход), мансийски low, lo, luw, ненецки lāw, протоформа *luwV (*luγV) – кон. (Starostin, UE: number: 1815)

Първопроизходът е китайски 騾 - lo, в средновековен кит. lua – муле, 騾子 - lo-zi – конче, заето също и в древнотюркски la, монголски luus, староманчжурски laγusa, lausa, чжурчженски láo-sāh, съвр.манчжурски loosэ, тунгуски lōs, loso – муле, конче. Също в манчжурски alašan – кранта, вял, ленив. (ССТМЯ-1, 1975: 505, 30), (ДТС, 1969: 332) Думата е попаднала от китайски и в угро-самодийските и алатйските езици.

57). kutha – куче. В унгарски kutya, мансийски kut'uv, хантийски kuti, удмуртски kutja, коми kuti, естонски kutsikas, протоформа kuts – куче. (Стецюк, Этимологические таблицы)

В мансийски хajtnut, саамски gaidne – вълк, възм.връзка с протоенисейското qite, кетското kit, симтското хit, арински kut - вълк. (Starostin, YE)

58). singa – лъв. Думата е от индоарийски произход, санскрит sinkh, в дардските езици simha, simgha, sīha, пушунски šīnm`zagaey, бенгалски simha, кашмирски simh, палийски sīha, синдхи shiinhun, пенджабски, хинди sīngh, непалски sīgha, siṅ – лъв. (DDSA)

59). sira – тигър. Думата е от индоирански произход, в персийски šīr, пушунски šīr, šīrak, белуджи šer, бенгалски śēra, хинди sher, непалски ser, пенджабски šaur, šer, šir, синдхи sheru – тигър, лъв. (DDSA)

60). kala – риба. В унгарски hal, мансийски kōl, х̄ūl, хантийски kul, марийски kol, мордвински kal, вепски, естонски, фински kala, селкупски kel, qel, нганасянски kole, kuale, kuälle, саамски guolle, kuollē, kūill, протоформа *kala – риба, унгарски süllő – вид риба. Урало-алтайски паралел с чувашки řāľ – бяла риба, монголски qalimu, халха.монголски, бурятски, калмикски хalim – голяма риба, в случая се отнася за кит, тунгусоманджурски, евенкски, негидалски ollo, улчийски, орокски, нанайски холто, удегейски oloho – риба. ностратически паралел в картвелски, свански kalmax, дравидски *kol – риба. (Starostin, UE: number 230)

61). vom – гущер, змей, **vomba** – змия. Думата е с алтайски произход. В старокорейски řājātr, съвр.корейски řām, древнояпонски remji, средновековен японски fēmí, протояпонска форма *řaim(p)V – змия, в тунгусоманджурски, улчийски rijtu, орокски romoi, нанайски rijtuḡ – дракон, змей. В монголски и чувашки имаме друго разширение на този корен, съотв. в монголски jamu/jam, чувашки āman – червей. Протоалтайска форма *p`[ò]jamV – змия. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1165) Старостин посочва ностратически паралел с протоескимоското *ramэju – опашка и дравидското, в тамилски řāmpri, кодагу řāmbī, телегу řāmu – змия.

62). kila - змия, **klik** – гущер, в унгарски guík – гущер. В угрофинските езици, в удмуртски kel, коми kol, хантийски kul, ненецки хalī, енецки koduluo, kodulue, селкупски qā, унгарски kígyócső, юкагирски kel – червей, във фински куу, мордвински kuj, марийски kiške, удмуртски kij, унгарски kījő, kígyó - змия, ностратически корен *kuřV – червей/змия (пълзя). (Starostin, UE: number 304)

В ТМ езици *kulī-n – змия / червей, в евенкски kulikān – червей, kulīn – змия, улчийски qula(n), негидалски kolixān – червей, удегейски kuliga – змия / червей, солонски хolехā - червей, хolē – змия. В корейски kugэḡi – змия, алтайски корен *kulV~o/l – змия/червей (ТМ-корейски изоголос). (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 736), (ССТМЯ-1, 1975: 428) В осетински хylag / xelage - хylъḡn / xelun – пълзя. За Абаев произхода не е много ясен, तरी връзка с древноиндоирански корен, от който е в санскрит khelati – движение насм-натам. (Абаев-4, 1989: 201) Но може и да е алтайска замяка.

63). sas – орел. В унгарски аналогично sas – орел. В коми źuś, źuz – вид сокол (Falco lanarius), саамски cisku – вид сокол (Falco lithofalco), протоформа *čaśkV – хищна птица. Също в коми и удмуртски siz', марийски šište, мордвински šekšata,

фински *hähna*, естонски *ähn*, саамски *čašen'*, протоформа **šes* – кълвач, **čacǫV* – хищна птица. (Starostin, UE: number 94)

64). márti – птица. В унгарски *madár* – птица, в чувашки *ámárt* – орел, в (Федотов-1, 1996: 41) В праалтайски **mujre* – хищна птица, пратунгуски **muri*, евенкски *muri*, негидалски *mūju*, удегейски *mui*, *mujī* – орел, средновековен корейски *māi*, съвр. корейски *māe* – сокол, древнотюркски **bürküt* – орел, заето и в монголски *bürged* – орел. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 949)

65). hūlie – ястреб. В унгарски *héja* и *ölyú*, *ölyuv* – ястреб, е алтайска заемка, според Гомбоц, дори «прабългарска» от протоформата **ileg*. В протомонголски **heliye*, монголски *xele'e*, *həlē*, *iläs*, и *хижаа*, халха-монголски, бурятски, калмикски *elē*, донгански *helie*, боански *heloŋ*, чувашки *хълат* – ястреб, в тунгусоманджурски, евенкски *hilakta*, *элиэ* – ястреб, манджурски, монголски *jolo* – орел, в тюркските езици, в чагатайски узбекски *belin* – ястреб. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 851-852), (ССТМЯ-1, 1975: 347)

66). būka – бик. Хуската дума е от алтайски, тюркски произход. В древнотюркски, караханидски *buqa*, татарски *buqa*, турски *boa*, узбекски, уйгурски, якутски *buga*, киргизки, казахски *buqa*, тюркменски, азърбайджански, балкарски, ногайски *buqa* – бик. От древнотюркски думата е заета в монголски *buqa*, евенкски *buka* и унгарски *bika*. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 951)

В осетински *bogъ/bogъa*, грузински, аварски, лакски, даргински *bugъa*, ингушки *bugæ*, убихски *bugu* – бик, е също от алтайски произход. (Абаев-1, 1958: 264)

Общославянското **бик / бык** е най-вероятно аварска по произход заемка, въпреки, че връзка с тюркската форма се отхвърля от Фасмер. (Федотов-1, 1986: 258)

67). bajla – бивол, **вол**. Думата е сходна с чувашкото *vǫlix*, *vǫllǫx*, марийското *volik* – добитък, родствено е на тюркското *ulaŋ* – ездитно и впрегатно животно, от чувашки е заето и в коми *völ* – вол, удмурски *val* – кон, марийски *ülö* – кобила. Според Ашмарин в основата е корена *vǫi* – сила. В чувашки *vǫjlǫ* – силен, здрав. Аналогично в ТМ, евенкски *ulǫhit*, енески *ulǫ*, улчийски *ulǫ*, орокски *uilǫ*, манджурски *wǫjlǫ* – работа, труд, в протомонголски **ūjile*, монголски, халха-монголски, бурятски, ородски *ūjle*, калмикски *ülǫ*, дагурски *weil*, *uil*, корейски *il*, пралатайски **iil* – работа, труд, в древнотюркски по силата на зетацизма имаме пртюркски **tīč* > *iš* – работа, труд. (Федотов-2, 1996: 135-136), (ССТМЯ-2, 1975: 266), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 585) В унгарски *bivaly* – бивол е славянска заемка.

68). hevi – мечка. Идентично по звучене и значение е евенското *hewjō*, *hewje* – мечка. (ССТМЯ-2, 1975: 75) Откриваме и точно съвпадение с енисейското, в кетски *qōj^e*, *qōjǫ*, югското *xō^hj*, *xō^hjō^e*, аринското *kibǫ*, протоформа **qVwī^h* – мечка, което показва къде е първопроизхода. (Starostin, YE)

69). játi – слон. Думата е с индийски произход. В маратхи, непалски *hattī*, пенджабски *hast*, гуджарат *hāthī*, дардските езици *hāstū*, хинди *hāthē* – слон. (DDSA)

70). jugra – вълк. Хунската дума е с алтайски произход. В манджурски *jarga*, *jarxa*, *jerxe*, чжурчжунски *jara*, нанайски *jarğa*, удегейски *jağa* – леопард, в манджурски *jarxašen* – митично животно подобна на куче с петна на леопард и рога. (ССТМЯ-1, 1975: 337, 355), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 603)

71). vūla – лисица. Хуската дума е с алтайски произход. В древнотюркски **ül'* – рис, в тюркските езици *üs/üşek* – рис, в долгански *üs-kis* – собол, хермелин. В тунгусоманджурски, евенкски *ulgukī*, нанайски *ulgi*, орокски *uggukǫ*, улчийски *uldži* – сибирска катерица, в монголски *olbi*, *olbo* – вид кагерица, японски *uso* – видра, протоалтайска форма **ülpe* – животно с мека, пухена козина. (ССТМЯ-2, 1975: 258) Ностратически паралел с латинското *volpēs*, *vulpēs* – лисица.

72). inke – крава. В чувашки *ёне*, *ine* – крава, в унгарски *upo* – крава се смята за древночувашка заемка (Гомбоц). В монголски *uniyen*, *ünije(n)*, *ünēn* – крава, в древнотюркски *ingek*, *ingen*, турски, тюркменски, хакаски, шорски, казахски, киргизки,

балкарски *inek*, узбекски, татарски, уйгурски *inäk*, якутски *ἱпах* – крава, в евенски *unijen*, *inäk*, солонски *unige* – крава се смятат за монголска заека, праалтайски **iunu* - крава. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 619), (Федотов-1, 1996: 151-152)

73). beka – жаба. В унгарски *béke*, удмуртски *vaka* – жаба, са древнотюркски заемки. В древнотюркски и повечето тюркски езици *baqa*, тувински, шорски, хакаски *paqa*, уйгурски *paqa*, балкарски *maqa* - жаба, в ТМ, евенски *baqa*, монголски *бах*, бурятски *бах*, корейски *məkür*, праалтайски *miak'o* – жаба. Ностратически паралел с грузинското *mq̄vaxi* - жаба. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 902), (ССТМЯ-1, 1975: 61)

74). csucsa – мишка. Думата е от алтайски произход. Най-близо е чувашкото *šäši* – мишка, в старобългар. **соуица** – полска мишка, от алтайски произход. В древнотюркски *sičyan*, турски, азърбайджански, тюркменски, *sičan*, татарски *sičqan*, уйгурски *sačqan*, *čačqan*, хакаски *sišxan*, якутски *čis*, балкарски *sičxan*, киргизки *čičqan*, казахски, татарски *tišqan* – мишка, праалтайски **siužakV* – малко животно. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1300-1301)

Урало-алтайски паралел с мордвински *susko*, удмуртски *sykynu*, коми *söskynu*, естонски *suskoms*, саамски *sùsske*, протоформа **soske* – гриза. (Starostin, UE: number 921) В унгарски *egér* – мишка.

75). racsa – плъх. Думата е вероятно от един произход с унгарското *rág* – гриза, дъвча.

76). bulbül – славей, думата е от ирански произход. В унгарски *fülemüle* – славей, вероятно заемка от аланското (осетинско) *bulæmärg* – славей. В персийски *balbal*, *bolbol*, *bulbul*, *būbar*, *būbard*, пушунски, гилиански, шугнански *bulbul*, белуджи *bwlbwł*, кюрдски *bilbil*, талишки *bylbyl*, язгулемски *vêlvêl* - славей, в хинди, пенджабски, кашмирски *bubul* – славей е персийска заемка. Във вахански *bulbulik*, *bəlbəlik* – вид народно песнопение при ваханците, букв.озн. «песен на славей». (Стеблин-Каменский, 1999: 107)

76). szo(a)ru – елен. В унгарски *szarv*, мансихиур *surti*, ханхтски *surti*, *soore*, коми *s'ur*, марийски *šur*, *šorđo*, мордвински *s'ura*, *šardo*, вепски *sar'v'* естонски *sarv*, ненецки *siraj*, селкупски *sjaera*, протоформа **šarto* – елен. (Starostin, UE: number 949)

77). tüve – камила. В унгарски *teve* – камила. Думата е от урало-алтайски произход, в протоалтайски **t'ibŋe* – камила, елен, преживно животно, в прототюркски **debe*, старотюркски *tebe*, *teve*, турски *deve*, азърбайджански *devä*, тюркменски *düje*, узбекски *tuja*, татарски *düjä*, казахски, каракалпакски, балкарски, кумикски *tüje*, киргизки *tö*, якутски, долгански *taba*, чувашки *tëve* – камила, елен, протомонголски **teme-ŋen*, съвр.монголски и диалектите *temēn*, *temē* – камила, прототунгусоманджурски **tibŋa*, орокски *tiraŋa*, улчийски *taŋa*, евенски *tiŋer* – елен. (Starostin, UE: number 1424)

В протоугрофински **tewä*, фински *teva*, *tevana*, *tevene*, саамски (лапландски) *tievona*, *tiavona*, *dævene*, унгарски *tehén*, диал. *tehen*, *tején* – лос, крава, преживно животно, ненецки *tī*, енецки *tia*, *tyjæ*, нганасянски *ta*, камасински *tägö*, *tho* – преживно животно, ностратически корен **tlwV* – преживно животно. (Starostin, UE: number 1065)

78). majmun – маймуна. В унгарски *majom*, *majmol* – маймуна, аланска заемка, и в осетински *mæjmulī*, в дигорски и *majmunī* – маймуна, като персийска заемка, от перс. *maimūn* чрез грузински *maimuni*. В ингушки *majmul* – маймуна, е осетинска заемка. (Абаев-2, 1973: 66-67)

79). hovekh, hovesi – овчар. В унгарски *juh*, *hovi* – овца, *juhász* - овчар. В арменски *hovih* – овчар, хунската и унгарската дума са от арменски произход, заети в Кавказ.

80). tonzu, tonszu – свиня. В унгарски *disznó* – свиня е от древнотюркски произход. В древнотюркски *toŋuz*, турски *domuz*, татарски *duŋyız*, узбекски, узбекски *tonyis*, азърбайджански, тюркменски, казахски, киргизки *donuz*, корейски *twädži*, праалтайски **tāŋo* – свиня. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1354-1355)

81). sasaka – скакалец. Аналогично в унгарски *sáska* – скакалец. В мордвински *čičav*, *čučav*, *šičav*, марийски *šuršə*, *šuršo*, хантийски *čunč*, *čünč*, *sus*, мансийски *šoš*, *šonš*, *šuš*, *sus*, вепски *son^dzar*, *sonzar*, *soozar*, фински *sonsar*, саамски *soamsur*, протоформа **čonča/čoča* – вредно насекомо, бълха. Урало-алтайски паралел с древнотюркското **sarinčga* – скакалец (в руски саранча). (Starostin, UE: number 1015)

82). büldzse – дъб. Думата е аланска заемка. В осетински *bælas* / *bælasæ*, талишки *bêlel*, персийски *ballūt* – дъб. Също в ирландски *bullace* – дърво. (Абаев-1, 1958: 247)

83). alma – ябълка. Аналогично в унгарски *alma* – ябълка. В чувашки *ulma*, *olma*, *отма*, в древнотюркски и останалите тюркски езици *alimla*, *alma*, протомонголски *alim*, в ТМ, солонски *alim* – ябълка. В угрофинските езици, освен в унгарски, в марийски *olma*, коми *ulme*, удмуртски *ulmo*, фински *olma*, *отмена*, естонски *õun* – ябълка. Имаме урало-алтайски произход на това ностратическо понятие, чието индоевропейско разширение е **abel*. (Starostin, UE: number 1470)

84). árpa – ечемик. В унгарски *árpa* – ечемик, думата е от алтайски произход. В древнотюркски и повечето тюркски езици *арпа*, чувашки *orpa*, монголски *arbəi*, *arbäi*, халха-монголски *arvaj*, калмикски, ордоски *arwā*, манджурски *arfa* – ечемик, просо, японски *áwa* - просо. Алтайската дума се смята за много древна индоевропейска заемка, от протоиндоевропейското **arba* – ечемик. В хетски *arpas*, *harpijas* – реколта. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 312-313)

85). va – дърво. В унгарски *fa*, енецки *fe*, нганасянски *fā*, селкупски *pō*, мансийски *pe*, *pä*, хантийски *pögêrt*, мордвински *roju*, коми, удмуртски, марийски *pu*, вепски *pu*, естонски, фински *puu*, протоформа **puwe* – дърво. (Starostin, UE: number: 840)

Урало-алтайски паралел с тунгусоманджурски, в манджурски *fa*, улчийски, орокски *rē*, нанайски *rēa*, евенкски *hōj*, корейски *рэ* – бреза, старояпонски *rji*, средновековен японски *fi* - кипарис, в монголски **hoj/oi* – гора, праалтайски *p' [iū]ju* – вид дърво. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1160), Бореален паралел с енисейските езици, кетски *haj*, югски *faj*, котски *fei*, пумпоколски *pī* – кедър и в китайски *фу* (*fú*) 扶 – дърво, в древнокитайски и епоха Хан *bha*, епоха Тан *bhwo*. (Starostin, YE)

86). tüvi – корен. В унгарски *tő*, *töng*, хантийски *tó*, мордвински *tej*, *tejs*, естонски *tüvi*, фински *tyvi*, вепски *tüst*, марийски *tüng*, коми, удмуртски *din*, ненецки *ta*, енецки *tabo*, нганасански *tofi*, селкупски *tab*, *tava*, камасински *tavu*, протоформа **tiŋe* (**tūŋe*) – пън, стволу корен. (Starostin, UE: number: 1067)

87). dzs(cs)ijágh – орех. Думата е от алтайски произход. В протомонголски **džiyag*, старомонголски *dži'ax*, ородски *džagъ*, староуйгурски *jaqaq*, старотурски *jaqaq*, татарски *jaŋaq*, *džaŋaq*, тюркменски *jaŋaq*, узбекски *jöŋöq*, казахски *žaŋaq*, киргизки *džaŋaq*, *džaŋaq* – орех. Унгарското *dió* – орех е от алтайски произход. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1006) В тунгусоманджурски от същия корен в удегейски *dəusə*, нанайски *dəu-jasa* – боб, бобени шушулки и зърна. (ССТМЯ-1, 1975: 239)

88). jėj – лед. В унгарски *jég*, мансийски *jāŋk*, хантийски *jöŋk*, коми *ji*, удмуртски *ję*, марийски *ij*, мордвински *jäj*, фински, естонски *jää*, саамски *jiegŋâ*, протоформа **jäŋe* - лед. (Starostin, UE: number: 173)

89). virágh – цвете. Аналогично в унгарски *virág*, мансийски *vugug* – цвят на растение, цвете, във вепски *vegez*, фински *veges*, естонски *vers* – нов, свеж, вепски *varz*, мордвински *vegoz*, естонски *varss*, фински *varsa* – млада клонка. (Стецюк, Этимологические таблицы)

90). csüma – кълн на растение. Думата е от алтайски произход. В чувашки *simës* – зелен, незрял, в монголски *šimeldeg* – вид тревисто растение (*dracoscephalum fruticosum*, *dracoscephalum peregrinum*), калмикски *šimndэгъ* – *Lamium album*, тунгусоманчжурски, евенкски *sumuŋi*, манджурски *somina* – видове тревисти

растения, японски *sùtomo* – вид растение, в протоалтайското **siùmu* – растение, цвете. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1291), (ССТМЯ-2, стр.110,126)

91). kevi – скала, камък. В унгарски *kő*, *követ*, мансийски *küw*, *käw*, хантийски *köy*, *kew*, удмуртски *kõ*, *ke*, марийски *kü*, *küj*, мордвински *kev*, *käv*, вепски, естонски, фински *kivi*, саамски *kègg'k*, самодийски *коэжэ*, протоформа **kiwe* – камък, скала. (Starostin, UE: number 325)

92). karra – стръмнина, скала. В унгарски *horhó*, *horó*, хантийски *kor*, коми *guran*, саамски *kurra*, естонски *kuru*, фински *kuri*, протоформа **kurV* – планинска стръмнина, клисура. (Starostin, UE: number 428)

93). zarani – злато. В унгарски *arany*, мансийски *sorni*, хантийски *šarn'ëu*, коми, удмуртски *zarni*, марийски *šörtn'o*, мордвински *sygn'e* – злато, протоформа **saraña* – злато, мегал. (Starostin, UE: number 1768)

В случая имаме древна иранска заемка, в авестийски *zaranāia*, согдийски *zērn*, хоремзийски *zirni*, партянски *zarnen*, персийски *zār*, кюрдски, талишки *zēr*, пушунски *zar*, белуджи *zərr*, *so[h]r*, хинди *zar*, осетински *zærin/zærinæ* – злато. В санскрит *hīraṇ·ya*, *haāri* – скъпоценност, блясък, злато, *hari*, *hir*, в иранските езици *zar* - жълт. (Абаев-4, 1989: 303)

94). vase – мед, метал. В унгарски *vas*, мансийски *bês*, *at-wəš*, хантийски *way*, *wax*, фински *vaski*, естонски *vask*, саамски (лапландски) *vieške*, *væi'ke*, вепски *vas'k'*, удмурски *ves*, коми *vösö*, мордвински *uške*, *viškä*, ненецки *ješe*, *wēše*, камасински *waza*, селкупски *kwęz*, нганасянски *bása*, моторски *badze*, протофарма **waške* – метал, мед, бронз, сребро. (Starostin, UE: number 1138)

95). tesvase, szurrvase – бронз, **szurr** – стомана, **tes** - блясък. И двете форма са поризводни на карена **vase* – мед, метал. При първата форма, началното **tes** – блязков е родствено с марийското *tjužja*, удмуртското *čič*, *čuž*, мордвинското *čuž*, *tuža*, *tužä* – жълт, светъл, или **tes-vase** – жълт, светъл метал (жълт бронз). (Starostin, UE: number 1236)

Втората форма **szurr** отговаря на удмурски *dzar*, *zar*, коми *dzor*, марийски *sur*, мордвински *šaržu*, фински *harmaa*, манси, *ir*, *shir*, *sēri*, унгарски *szir*, *zyr*, *zir*, *szür*, *szürke*, *zewrke* – светъл, сив, т.е. «сива мед» или бронз. (Starostin, UE: number 63) Аналогично е и значението на **szurr** – стомана, т.е. «сив метал».

96). tom – желязо. Вероятно обяснение е вепското *tomu*, естонското *tumeda*, финското *tummentaа*, коми *тымны*, протоформа **tom* – тъмен, т.е. желязо – черен метал. (Стецюк, Этимологические таблицы)

97). teszth – огън. В унгарски *tűz*, мансийски *täwət*, хантийски *tüt*, *tüyel*, *töyət*, коми *tov*, протоформа **tüyVtV/*tūwVtV* – огън. (Starostin, UE: number: 1885)

98). szele – вятър. В унгарски *szél* – вятър, думата е от алтайски произход. Протоалтайска форма **zäli*, протомонголски **salki*, съвр.монголски *salki(n)*, халха-монголски *salxi*, бурятски *halxi(n)*, калмикски *sälkn*, *salkn*, саръ-югурски *salGən*, в тунгусоманджурски (евенски) *saldin*, корейски *sallaŋ*, *sälləŋ*, *salgiraŋ* – вятър, студен вятър. В тюркските езици **jil*, *žil*, *sil* – вятър, в кумански *salgon*, татарски *žil*, *ujl*, казахски *žil*, киргизки, карачаевобалкарски *džel*, *žel*, чувашки *sil*, якутски *sillie*, хакаски *čil*, пралатайски **zäli* – вятър. Също може да посочим осетинското иронско *zulgæ* – буря, ураган, което е от ясен алтайски произход. Ностартически паралел в ескимоското **səla* – въздух, време (като метеорологична състояние). (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003:1508)

99). hua, chá'á – вятър. Думата е от алтайски произход. В тунгусоманджурски, негидалски *kuje*, удегейски *kuе*, орочки *kuе*, *kuwe*, монголски *qui*, халха-монголски, бурятски, ордоски *хиј*, калмикски *xü*, саръ-югурски *хүи*, праалтайски **kiajъ* – буря, силен вятър, вихър, вероятно с подражателен характер. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 685-686)

100). zud, zivud – буря. В унгарски *zivatar* – порой, *zúdíť*, *zuhog* – струя, изливане, *sodor* – поток, ненецки *sāda* – поток, хантийски *сеč* – водна струя, саамски

časce – водно течение, селкупски čāsi – море, протоугрофинска форма *śada – дъжд, *śāčā - изливане. (Starostin, UE number: 934, 958)

101). dūna – светкавица, **dūnad** – буря. В иранските езици, в осетински тъæнг, пушунски tandêr, персийски, шугнански tundur, гилиански tund, язгулемски tēndêr, сариколски tandûr, хинди-урду tandrā, в тюркските езици, в киргизки dūngürdö, тувински diniireer, казахски, татарски dangur – гръмотевица, от древнотюркски tīŋ – звук, тунгусоманджурски tin – гръм. (ССТМЯ-2, 1975: 184)

102). egelü – дъга след дъжд. Връзка с унгарски ég, хантийски jänglël, удмуртски jug, коми jugor, iń, марийски jongydo, enga, протоформа *äŋV / jonk – светлина, сияние. В тунгусоманджурски, евенски, негидалски heŋ – мълния. (ССТМЯ-2, 1975: 319) Думата **egelü** вероятно е двусъствана, **eg** – светлина и **elü** – небе, в унгарски jelen, хантийски ilem, мансийски elem – небе, или значението е небесно сияние. (Starostin, UE: number 45, 182)

103). sava – сол, **savesi** – кисел. В унгарски só, коми sov – сол, унгарски sav, мансийски šëw, хантийски šŷw, марийски šary, мордвински šarama, естонски haru, фински haran, вепски harač, протоформа *čapa / *šapa – кисел, солен. (Starostin, UE: number 102)

104). teri – мехлем, цяр. Заето от ирански източник, санскритски carmamnaā, авестийски carāma, пехлеви cāŋg – лечебен, персийски chāra, пушунски tsāra`h – лекарство. (DDSA)

105). kutu – извор, кладенец. Аналогично в унгарски kút – извор, заето от езика на аланите, в осетински къada – рекичка, ручей, къada кыгоу – воденица, воденичарски улей, къada don - извор. Според В.Абаев думата е от местен кавказки произход, в картвелски (грузински) къad, къod – ручей, рекичка. (Абаев-1, 1958: 616)

106). poua – прах, пепел. В унгарски por, piri – прах, пудра, мансийски pëg, хантийски piri, удмуртски ругу, фински pira, естонски ruru, протоформа *pira – дробя, роня, правя трохи. Също в мансийски porкə, хантийски porki, poreš, удмуртски purzupu, коми purkōdny, марийски purgyž, фински purkuu, естонски pori, вепски porgams, саамски borga, протоформа *pur/purk – прах, снежен прах при виелица. (Starostin, UE: number: 830)

107). sara – смет, екскременти. В унгарски szar, sár, хантийски śór, марийски šara, šora, šër, коми sars, мордвински šerñe, šárñi, s'ar're, удмуртски sar, протоформа *šarV~ / *čarV – екскременти. (Starostin, UE: number: 951)

108). vara, urr, kaghak – град, крепост, **kügü** - село. Първата форма е от угрофински поризход. В унгарски város, vár, марийски or, vār, коми vęr, vur, фински vaari, мордвински vjare, veŋens, саамски vírr, камасински bōr, протоформа *węre / *wōre – планина, град, праиндоирнаска заемка от *var – оградено, защитено място в авестийски, санскрит (Starostin, UE: number 1159)

Но втората форма, е от арменски քաղաք / k'aghak' – град, но се натъкваме на дребен факт, който говори за фалшиво предаване, тъй като ако думата беше арменска заемка в езика на хуните (савири, оногури), т.е. осъществена в V в., то хунската дума трябваше да е kalhak, тъй като промяната в произношението на лад ŋ, от «lh» в «gh» е късно, едва в X – XI в. Същото се отнася за kügü – село, също заимствано от арменското գյուղ / gyugh – село. Би трябвало хунската дума да е külhü ! Едва ли Аствацатурян не е знаел тази особеност на староарменския език! По-скоро, това вероятно е «лично творчество» на Чаба Детре!

109). utu, hutu – вървя, пътувам. В унгарски út – път, в тунгусоманджурски, евенски hiti – движа се, вървя по брега, или плувам с лодка по реката, евенски hokto, евенски hōt, орочки, негидалски, удегейски хокто, нанайски foxto – път. (ССТМЯ-2, 1975: 328, 331)

110). moni – унгарските автори са го превели с унгарското tojás – яйце. Но в случая може да означава и тестис, тъй като в унгарски диал. monu означава и яйце и тестис, в мансийски map, mon, mŋŋi, хантийски mǎp, марийски тэпэ, mupo,

мордвински *mopa*, естонски, фински *muna* – тестис, селкупски *man*, *mane*, нганасански *mann*, хантийски *mon* – пенис, енецки *mopa*, камасински *munəj*, *munuj*, саамски *månne*, *mõnne*, *männ*, вепски *muna*, мордвински *mopa*, марийски *māna*, удмуртски *mun'a*, хантийски *mon*, мансийски *man* – яйце, протоформа **muna* – яйце/тестис. (Starostin, UE: number 568)

111). *pru*, *puru* – пътека. Аналогично в коми *рыгыи*, удмуртски *рыгыи*, марийски *puraš/rygaš*, мансийски *paḡi*, хантийски *rêḡem* – движа се, преминавам унгарски *férni* – помествам, протоформа **purz*. Също в унгарски *fér*, хантийски *p̄ralə*, коми *piḡ*, *p̄ḡ*, удмуртски *piḡ*, *p̄ḡ*, *piḡi*, марийски *p̄ḡe*, *pure*, протоформа **purV/*pErV* – вървя. (Starostin, UE number: 834)

112). *isatha* – божествен, свещен. В унгарски *isteni* – божествен, свещен. Касает се за аланска заемка, в осетински *izætx* – божествен. Думата е общоиранска, произлиза от древноиранското *yazata* – божество, от *yaz* – жертва, т.е. на когото принасят жертва. В авестийски *yazata*, пехлеви и партянски *yazd*, персийски *izād*, кушанобактрийски *yazado*, *yazdo*, алански *yazad* – бог (от сармато-алански имена от Олвия – *ἰαζαδαῦος*, *ἰεζαδαῦος*). (Абаев-4, 1989: 291)

113). *hatesi* – вяра, религия. В унгарски *hit* – вяра, религия. Думата е иранска заемка. В осетински *хысау* / *хусау*, согдийски *xutaw*, хорезъмски *xuthaw*, ягнобски, шугнански *xudo*, кюрдски, белуджи *xuda*, пушунски *xudaу*, искашимски *xuda*, зебакски *xudai*, талишки *xudo*, персийски *хода*, гилянски *xude*, язгулемски *xêdo*, сариколски *xûdoу* – бог. (Абаев-4, 1989: 255-256)

114). *diadalmas* – победа, триумф, аналогично в унгарски *diadal*, *diadalmas* – победа, триумф. Думата е от алтайски произход. В монголски *dejil*, *dejile*, халха-монголски *dijl*, бурятски *dīle*, ордоски, калмикски *dīl* – победа. В тунгусоманджурски, солонски *dilmaš* – бия се, сражавам се, евенски, негидалски *dilmat*, улчийски *dilmači*, евенски *dilmač* – боря се, *dilmačak* – борба, манджурски *dele* – връх, протоформа *dil* – глава, боря се, наделявам, налагам се. В солонски *dzilə* – побеждавам се смята за заемка от монголски, като произхода на монголската форма е същото – да взема връх, да надделея. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 476), (ССТМЯ-2, 1975: 206, 203, 230)

115). *pigu* – мъж, господин. Вж. идентичното хазарско *pekh*, древнотюркското *beg* – господин, мъж, благоордник, *begi* – герой, *begäč* – принц, или тюркското *böga* – герой, богатыр. (ДТС, 1969: 91, 116)

116). *isathain*, *isztain* – предци, прародители. Във вепски *iža*, естонски *isa*, фински *isä*, марийски *ozy*, *zä*, *iza*, мордвински *očä*, унгарски *őse*, *ős*, диал. *ös*, *ösi*, селкупски *as*, *эс*, нганасянски *jase*, саамски *æč*, *æčče*, *adž*, хантийски *jêḡ*, мансийски *jaḡ*, протоформа **ičä/isa/jak* – дядо, баща, прародител. (Starostin, UE: number: 35, 133, 142) Урал-алтайски паралел с общотюркското **ačaj/*ečej* – старши родственик, дядо, прародител, в чувашки *aža* – баща. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 271-272)

117). *khalka* – съюз, свързване. В унгарски *halk* – мир, покой, разбирателство. Думата е с вероятен алтайски произход, в монголски *džalḡa*, халха-монголски *džalga*, бурятски *zalga*, калмикски *zalḡə* – съединяване, съюз, в древнотюркски *jala* – лента, връзка, флаг, праалтайски **žälö* – съединение. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1526-1527)

118). *keltüdisi* – съсед. Думата е двусъставна. За *kel*, във вепски, естонски *küla*, фински *kylä*, мансийски *kül*, саамски *gälli*, протоформа **kula* – село и в мансийски *kol*, удмуртски *kuala*, коми *kola* – жилище, дом. (Starostin, UE: number 306) В чувашки също *kel* – дом. И за *tüdisi* в унгарски *tudás* – познавам, познат, т.е. съсед – познат човек от селото.

119). *laka* – дом. В угрофинските езици, във фински *lakka*, естонски *lakk*, унгарски *lak* – леговище, дом. Стои в смислова връзка с вепски *l'ähte*, естонски *lohk*, марийски *lake*, коми *lajk*, удмуртски *lajug*, унгарски *lek*, хантийски *lõk*, мансийски *lox* –

отвор, дупка, протоформа *lak/læyk – покрив, леговище, дом. (Starostin, UE: number 457)

120). kapu – врата. Аналогично в унгарски кару, марийски карка – врата. Думата е с алтайски произход. В древнотюркски qarūī, qaraq, qar, турски карак, karī, татарски, киргизки qarqaq, qarqa, казахски, ногайски qaraq, qarī, кумикски қару, qabaq, башкирскш qarqa, qarla, узбекски qōrəqōq, qōrəqə, тюркменски, азербайджански гараq, garī, хакаски, якутски хахрах, чувашки хобъ, хор(la) – покрив, врата, затворен. В ТМ езици, орокски хаqrē, харqē, нанайски хаqrī, улчийски хаqrālī, негидалски арkī, японски kure – преграда, ограда, японски kabe – стена. (ССТМЯ-1, 1975: 47), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 765)

121). bata – храна, ям. В коми выть – апетит, продоволствия, храна, удмуртски выт – данък, налог (респ. във вид на храни, продоволствия). (Лыткин, Гуляев, 1970: 73), (Кириллова, 2008: 154)

122). holu – съндък, кош. В унгарски ól – съндък, кош, мордвински kovol, хантийски kōүэл, коми kumli, протоформа *kEwIV – съд. (Starostin, UE: number 455), (Лыткин, Гуляев, 1970: 145-146)

123). ker – владение. В хантийски, вепски, коми karta, мансийски karda, унгарски kert, мордвински karda, фински kartano – двор, имение, коми kar – град, хантийски хар – място. (Стецюк, Этимологичесике таблицы)

124). urkhes, urkhűsz, wuri, wűrűkh, wűresi – войн, охрана. В унгарски őr, őrző, мансийски őr, urgal, хантийски ur, марийски aralaš, мордвински aralaj – охрана, пазач. (Starostin, UE: number: 1108)

125). urrusi – владетел. В пряка връзка с унгарското úr – вожд, аристократ, ország, uruszág – владение, кралство, думата е заимствана и в старобългарски **уръ** – велможа. Във фински uros – герой, смел войн, саамски orres – мъж. Урало-алтайски паралел с евенкското ur, urikčān – самец, мъжко животно, монголското ürege, ürije – жребец, в тюркските езици erkek / irkek – мъж, самец. (Starostin, UE: number 1108)

126). hada – войн. В унгарски had, енецки kode, мансийски khānt, xānt, хантийски xāntэ, откъдето идва и самоназванието им, мордвински końdä, kuńdä, естонски kond, фински kunta, саамски ko,nt, протоформа *kunta – войн, мъж, приятел, урало-алтаиски паралел с монголски gendü – мъжко животно, самец, древнотюркски kentü, турски kendi, якутски kini – той, сам. (Starostin, UE: Number 404)

127). asari – митичен прародител. В мансийски ātər, őtər – пръв, първенец, коми ozir, удмуртски uzir – богаташ, големец, мордвински azor – войн, протоформа *asUrV – принц, вожд, предводител. (Starostin, UE: number 29) Твърде древна индоиранска заемка, виж древноиндоарийското **асури** – богове.

128). szamthagh – селянин, опач. В унгарски szántóvető – опач, szántás – оран, в фински kyntä, естонски künda, марийски күнче – оран. (Starostin, UE: Number 1328)

129). viju - лък, **vijesi** – стрелец. В удмуртски viž, коми vudž, унгарски ij, мансийски jāwt, хантийски joүэл, мордвински jonks, joŋs, фински jousi – лък. Те са производни на удмуртското vožvyl, коми vidžada, марийски važuk, естонски viedakos, мордвински uža, протоформа *waš / *wančV / *jänte – извит. (Starostin, UE: number 1708, 171)

130). tonde – знание. В унгарски tudás, tanulni, хантийски tōŋēmta, удмуртски todon, tunany, марийски tunamaš, коми tödny, tunavny, мордвински tonadoms, ненецки tumtā, енецки tudda, нганасански tumtua, камасински təmnə, вепски teta, tuntta, естонски taid, tuntud, фински taitaa, tuntea, саамски tēdt, dowdat, протоформа *tait/tunt/tumte – знание. (Starostin, UE: number 1091)

131). күncse – хазна, съкровище. Аналогично в унгарски kincs – хазна, съкровище. Думата е от индоирански произход. В санскрит kanaka, kānaka, в дардските езици kánaка, kāñcaпá, хинди kāñchān – злато, от санскрит > в тохарски В каñcukī – ковчежник, хотаносакски kāñcān – златен. В авестийски ganzabara – ковчежник.

132). gievi – добронамереност, помощ. В унгарски *kegy* – благосклонност, доброжелателство, също в унгарски *hoz*, селкупски *qosi*, удмуртски *kuzümanu*, коми *kozín*, марийски *kuzyk*, вепски *kozita*, мордвински *kazjams*, енецки *kasu*, ненецки *χāsū*, естноски *kosima*, фински *kosia*, протоформа **kačV* – подарък, дар. (Starostin, UE: number 214)

133). bühücsi – мъдър. В унгарски *bölcs* – мъдър. Думата е с алтайски произход, в манджурски *вихэ* – съмнявам се, мисля, отгатвам, древнотюркски *bögü*, турски *böjü* – мъдрец, магьосник, в бурятски *boo* – шаман, жрец, *booxun* - шаман, *booxen* – шаманка, също в монголски *boγda*, халха-монголски *bogd*, бурятски, ордоски *bogdo*, калмикски *bogdэ* – жрец, свят човек, праалтайски **boge* – мъдрец, мъдър, заето в унгарски като *bü* - магия, вълшебство, от изходна форма **büyü* (Гомбоц). (ССТМЯ-1, 1975: 105), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 368)

134). boja – богат. В унгарски *bőséges* – изобилие. Вж. тюркското *bay* / *paу*, древнотюркското *bayān*, монголското *baiyan*, тунгусоманджурското *baуa*, чжурчженски *роh-yâng*, чувашкото *poуan*, *puуan* – богат. Стара индоиранска заемка. В осетнски иронски *bondžын*, дигорски *bongin*, ягнобски *boу*, рушански и хуфски *bōу* – богат, *bōуēnat* - богаташ. В раджастхански *bhōjāṇēm* – здрав, хубав, добър. (DDSA) Произходът на понятието е от древноиндоиранското *bhuj*, древноиранското *baug/bug*, *bauj/buj* – храна, удоволствие, продоволствие, удволетворяване на потребностите. В хотаносакски *bijan* – удволетворяване, *buj* – храня се, *buka* – храна, продоволствие, *bujšana* – пир. (Расторгуева, Эдельман-2, 2003: 150)

135). acsata, acsatad – работа, дейност. В мансийски *ašt*, хантийски *oš*, унгарски *űgy*, удмуртски *už*, коми *udž*, марийски *yštaš*, вепски *азъг'*, естонски *asi*, фински *ehtia*, саамски *asitat*, протоформа **aše/uz* – работа, дело, дейности правяю поставям. (Starostin, UE: number 30) Урало-алтайски паралел с тюркското *as/asi/asiy*, в чувашки *usă/osă* – полза, изгода, монголски *az* – щастие, късмет. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1025).

136). vásár – огън. Аналогично в унгарски *vásár*, селкупски *poru*, енецки *foðará*, ненецки *paḡā*, камасински *rúri*, рэгэ, коми *purd*, *purdinъ*, удмуртски *puromi*, естонски *peḡeñ*, протоформа **porV* – огън, пламък. (Starostin, UE: number 1520)

137). táváresi – търговец. Думата е от алтайски произход. В древнотюркски *tabar*, карахандиски *tavar*, татарски, балкарски, кумикски *tuwar*, уйгурски *tavar*, башкирски *tawar*, тюркменски *dovar*, турски, азърбайджански *davar* – стока, от тюркски е заето в монголски *tawar*, калмикски *tawr* – стока. В средновековен корейски *tòii* – търговия, старояпонски *tūfijé* – разходи, протоалтайска форма **tabu* – търговия, обмен. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1345-1346) От алтайски е заето в хотаносакски *ttuvar* – нося, пренасям.

138). jenekh – песен. В унгарски *ének* – песен, *hang* – звук, хантийски *önêlta*, мансийски *jongytur*, коми *unpjavny*, естонски *ääni*, фински *äänne*, саамски *jiedna*, *jīnn*, *jienn*, протоформа **äne* – глас, шум, глъчка. (Starostin, UE: number 43) Урало-алтайски паралел с японски *únár*, *unár*, турски *inle*, узбекски *ingala* – ридание, плач. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 615) В тунгусоманджурски, евенски, негидалски *inní*, евенски *jeппъ*, солонски *ine*, *inege*, орочки, удегейски *ini*, манджурски *ilengu* – език, в евенски *hān* – песен, *hānda* - пея. (ССТМЯ-1, 1975: 316, 317), (ССТМЯ-2, 1975: 314)

139). sant – защита. Вероятно е от един и същи корен с удмуртски *šoner*, коми *šan'*, марийски *šan'*, мордвински *čiva*, вепски *hüvä*, естонски *hea*, *hüva*, фински *huvä*, саамски *sävve*, протоформа **šeñä* – добър, силен, здрав. (Starostin, UE: number 1016)

140). dorga – аристократ. Във връзка с монголското *daruγa*, *darga* – военачалник, аристократ, заето и в евенски *daruγa* – старейшина, думата е от персийски произход. (ССТМЯ-1, 1975: 200)

141). tuedjüle-mild, kuna – книга. Втората форма е сходна с унгарското *könyv* – книга, което е древнотюркска заемка от китайски. За първата форма се получава интересна етимология, от угрофинското **tait/tunt/tumte*, унгарското *tudás* – знание и в

удмуртски mylkyd, коми myvkyd, вепски mel', мордвински mel, естонски meel, фински mieli, саамски miella, протоформа *miel – мисъл, мнение. (Starostin, UE: number 1429)

142). vapa – щит. Вероятен алтайски произход. В чувашки upra, opra - защита, üple – укрытие, монголски ibege, халха-монголски, бурятски ivē, бурятски ebigēl – защита, тунгусоманджурски, улчийски, орокски upsi – дрехи, нанайски ufsi – кожен пояс, старояпонски op, op(w)op – покривам тялото си, обличам дреха, праалтайски iðpe – покривам, закривам. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 607), (Федотов-2, 1996: 282-283)

143). sarlagh – сърп. Аналогично в унгарски sarló – сърп, заето е от чувашки şurla – сърп. Възщност това е савирската протоформа, от която произлиза и по-късното чувашко понятие. Смята се че в основата е алтайското понятие *č`àgo – режа, в тюркските езици, старотюркски čarla - наточвам, шорски, казахски šar, татарски, кумикски čar, башкирски sar – точило, брус, якутски sardaŷa, sardāna – остър, острие, тунгукоманджурски, евенкски čari – разкъсвам, поря, корейски čari – режа. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 418-419) Урало-алтайски паралел, във фински särke, вепски särge, šärge, марийски šärge, šerŷe, протоформа *čärke – късам, разтрошavam. (Starostin, UE: number 59)

144). bara – копие. В мансийски puga, хантийски por, унгарски fúr, fúrni, удмуртски prič, porton, коми pyridz, марийски purn'a, вепски parz', естонски pars, фински puga, саамски parge, протоформа *pura – остър кол, шило, протоформа *pur – пробивам, дупча. (Starostin, UE: number 828)

145). itekh – тетива на лък. Аналогично в унгарски ideg, селкупски čend, нганасянски jenti, енецки jéddi, ненецки jēn, мансийски jantəŷ, jāntew, хантийски jōŋtəŷ, jēntə, jinti, фински jänne, саамски jeädd^A, протоформа *jänte – нишка, жила, тетива. (Starostin, UE: number: 171)

146). neil – стрела. В унгарски nyil, мансийски nēl, хантийски nāl, коми nīl, nūl, удмуртски nīl, nēl, марийски nōlō, мордвински nal, естонски pool, фински puoli, саамски njuolla, nūll, nūoll, протоформа *nēle / *nōle – стрела, в мансийски n'olē, хантийски n'alki, удмуртски n'ilpu, марийски nulgo, вепски n'egl, естонски nōel, фински neula, саамски nīvvol, протоформа *n'uvl – игла. (Starostin, UE: number 629)

Урало-алтайски паралел с монголски nūile, nūilü, халха-монголски nijle, калмикски nīl, ордоски nūl, nīl – остря, заточвам, в тунгусоманджурски, евенкски nūl, nūli, евенски, негидалски nūl, орочки nūlu – дера животинска кожа, корейски nal, старояпонски na – острие, праалтайски *niālo – острие, урало-алтайски корен *nVIV – острие. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 985), (ССТМЯ-1, 1975: 645)

147). guzi – тласкъм, блъскам, хвърлям. В удмуртски, коми gaž, марийски kaška, унгарски kész, хантийски kasēn, мансийски kasyn, мордвински kašan, естонски kähku, протоформа *kas – бърз, в коми koś, марийски kaškə, koške, естонски kosk, фински koski, саамски kūšk, kuošk, протоформа *koške / *kOčV – бързо течение, силна струя, блъскам, разкъсвам. (Starostin, UE: number 937)

148). saku, szaku – нож. Във фински sukku, хантийски säk, унгарски szak – силно натрошен, парче, отломък, в унг. szakad – разкъсвам, разчленявам. (Starostin, UE, number: 629) В чувашки šěšě – нож, тунгусоманджурски, евенкски suke, солчийски suku cige, манджурски suxə, протомонголски sūke, монголски sux, бурятски huxə, якутски süga, süka – бойна брадва. Те са заети от китайското dzhāk(w) – бойна брадва. (ССТМЯ-2, 1975: 123)

149). balta – брадва. Аналогично в унгарски balta – брадва. Произходът на думата е алтайски. В тюркските езици *baltu/balta – брадва и вариантите и □ *palti/malta е общотюркско понятие, но самият произход в древнотюркски не е много ясен. Например, вероятно имаме стара угрофинска заемка от хантийски peltä, pel, мансийски pol, pel, удмуртски pilnyu, коми pelny – разсичам, режа, мордвински pele – пробивам, протоформа *pelV – режа, разсичем. (Starostin, UE: number 752)

150). tumba – боздуган. Във вепски *tapta*, мордвински *tapams*, фински *taputtaa*, *tapra*, естонски *tapa*, марийски *taptaš*, коми *tapkynu*, удмуртски *tapyrtyny*, ненецки *tapar*, селкупски *tappol*, унгарски *tapodni* – удрям, разбивам, кова, тъпча, протоформа **tappa* – удрям, тъпча. (Starostin, UE: number 1038)

Урало-алтайски паралел с евенкски *terāli*, *terū* – удрям, *tū(w)*, евенски *tufun* – стъпквам, корейски диал. *tjar* – удрям, убивам, старояпонски *túbúra*, съвр. японски *tsúbúré*, *tsúbús* – удрям, разрушавам, разтрошавам, в тюркските езици **ter*, *tap/*dēr* – удрям, праалтайски *tār`V* – тъпча, удрям. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1355-1356) Също в евенкски *tojbur* – палката на шаманския барабан, *tojvor* – палка, цепеница. (ССТМЯ-2, 1975: 173,191) Боздуганът е оръжие убиващо с удар.

151). taka – мотика. В марийски *tuçe*, удмуртски *tijal* – удрям. Произходът вероятно е алтайски. Откриваме сходното алтайско **t`ok`u*, в тюркските езици *tok* – удрям, *toqmaq* – чук, монголски *togsi*, халха-монголски *togši*, бурятски *togšo*, калмикски *tokšэ*, дагурски *tokšōr* – чук, тунгусоманчжурски, евенкски, негидалски, нанайски, удегейски, орочки *tokto*, улчийски *tuqturi*, манджурски *toq*, корейски *thí*, японски *tuk*, *tsùk* – поразявам, удрям, (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1453)

152). sisak – шлем. Аналогично в унгарски *sisak* – шлем. Думата е твърде интересна, тъй като е познато в староруски като чечакъ, чичакъ, шишак, в украински шишак, чешки *šišak*, словашки *šišak*, полски *szyszak* – шлем. Смята се че е заимствано от унгарското *sisak* – шлем (Брюкнер, Голуб–Копечный). (Фасмер-4, 1987: 445) Произходът на думата е алтайски, в манджурски *sača*, чжурчженски *saḥča* – шлем, солонски *sogэi* - доспехи. (ССТМЯ-2, 1975: 68,104)

153). thaga – кърпа за глава. Показва пряк паралел с чувашкото *tuḥja*, *taḥja*, татарското *tulija* – женска шапка в народната носия, изработена като наниз от монети, имитираща шлем. В останалите тюркски езици се среща думата *takia*, *takija* – тубетейка, малка шапчица, таке. В монголски *tukjue* – шлем. В тунгусоманджурски *takka* – женска свадбена шапка. (Федотов-2, 1996: 359), (ССТМЯ-2, 1975: 154) В персийски *taghiyeh* – шапка, осетински *taka*, *tanxъa* – шлем.

154). gaja – легло. В унгарски *águ*, хантийски *alto*, мансийски *alāt*, *olatjiw*, удмуртски *valis'kynu*, коми *vol*, мордвински *alks*, протоформа **ađV* (*ođV*) – легло, мордвински *udo*, хантийски *āla*, *āt*, унгарски *al*, *alsz*, саамски *viøtte*, *uøtte*, *ua;dde*, *o;dde*, протоформа **ođa* – спане, **ađV* / **ođV* - легло. (Starostin, UE: number: 3)

За унгарската и хунската форма, смятам по-удачно е да ги свържем с чувашкото *ыуъ*, *ыjă*, *ыjăx* – сън, *ыjăla* – спане, в узбекски, уйгурски *uxla*, караимски *juxla*, саларски *uxla*, хакаски *uzu*, турски, кумикски *uju*, татарски *joqla*, тюркменски *ūqla*, казахски *ujiqta*, ногайски *ujkla*, башкирски *joqla*, балкарски *džuqla* – спане, спа. (Егоров, 1964: 342-343), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003:1038) Чувашката форма е засвидетелствана и в старобългарското **јатъхоулница** – страноприемница, хан, от **јатъ** – легло, и **ъхоул** - спане.

155). hūsti – котел. В унгарски аналогично *üst* – котел, в удмуртски *věškэ*, марийски *wačкэ*, *wočko*, мордвински *očko*, *očka*, протоформа **wočkV* – корито. (Starostin, UE: number: 1736)

156). dengi – гърне. Думата е от алтайски произход. В татарски *tigänä*, чувашки *takana*, киргизки *degene*, казахски *tegene*, турски *tekne*, азърбайджански *täknä*, балкарски *tegene*, заето в осетински *tægæna*, марийски *tagīna*, унгарски *teknö* – тиган, съд, гърне, корито. (вж. старобълг. **таганъ**). В монг. **tagsi*, японски *tuki* – чаша, в ТМ езици, улчийски *tuqu(n)*, *taqu(n)* – бутилковиден съд, корийски *toi* – мерителен съд, пралтайска форма **t`iaku* - съд. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1430)

157). glandi – чаша, съд. В унгарски *kehely* – чаша. Неясна дума, възм. заемка от персийски *gholīn* – чаша със широк отвор. (DDSA)

158). budga – манерка, бъклица. В мансийски *poot*, хантийски *put*, унгарски *fazék*, удмуртски *pit*, марийски *radjan*, мордвински *pidems*, вепски, естонски *pada*,

фински *pata*, саамски *batte*, протоформа **pata* – съд, гърне. (Starostin, UE: number 720)

159). satur – шатра. В унгарски *sátor*, чувашки *čatăr*, осетински *сатыр/catær*, старобългарски ***шатръ, *шатъръ** – шатра. Сармато-алански произход. В чувашки *čatăr* – шатра се посочва като персийска заемка в тюркските езици. (Федотов-2, 1996: 394)

160). vüvi – пояс, колан. В унгарски *öv*, удмуртски *je*, коми *ji*, вепски *vö*, естонски *vöö*, фински *vuö*, саамски *âvve*, *øvv*, ненецки *wījā*, юкагирски *juo*, селкупски *tjuu*, *üne*, камасински *džī*, нганасянски *nieja*, енецки *niojo*, *ńieijo*, протоформа **jäje* / **wuo*, **wiŋä* / **wüŋä* – пояс, колан. (Starostin, UE: number, 1165)

161). szeghán – мъртвец. В унгарски *egészen*, коми *šęn*, *šon'jan*, мордвински *čov*, удмуртски, коми *šöi* – труп, протоформа **šunje* – мъртъв, дух на починал. В тюркските езици *sin/sin* – надгробен паметник, в монголски *süne-sü(n)*, халха-монголски *süns*, калмикски *sümsn*, *sünsn*, ордоски *sünesü*, *sünes*, бурятски *hünehe(n)*, евенкски (от монголски) *sunesun* – душата на починалия. Урал-алтайски корен **šunv* – душа на починал. (Starostin, UE: number, 1026), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1293-1294)

162). kirta – примка. В унгарски *horok*, удмуртски *šyrkkes*, коми *šyrkös*, марийски *šorga*, протоформа **sark* – примка. В ТМ езици, евенкски *sirekte*, евенски *siren*, негидалски *sijekte*, *sijēn*, манджурски *sirge* / *sirxe*, *siren*, улчийски *siri*, *sirekte*, орокски *sirekte*, нанайски *širikte*, *širē*, орочки *sije*, *sijekte*, удугейски *sie*, *siekte*, Sol. *širikte*, *širitte* – нишка, монголски *sindasu(n)*, древнотюркски *siŋir* – сухожилие. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1254)

163). luppa – плетен кош. В мансийски *lap*, марийски *luro*, протоформа **lOppV* – кош от брезава кора. (Starostin: number 510)

164). hümild – питие, спиртно питие. В унгарски *komló*, мансийски *kumliḥ*, фински *humala*, естонски *humal*, мордвински *komla*, марийски *umela* – хмел. В древнотюркски *qumlaq* - хмел, монголски *komeli*, халха-монг. *хотол* – вид диво растение (див лук, чесън), праалтайски **k'ioṃo(IV)* – диво, горчиво растение. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 805)

165). bor – вино. В унгарски *bor* – вино, заето от алтайското древнотюркско *bor* – вино, в тюркските езици *boz(a)* – ферментирала напитка, в тунгусоманджурски *buru*, протомонголски *bruṣu*, монголски *bruu*, якутски *buruj* – вино. В тунгусоманджурски *buru* – 1.изливам, поливам, 2.варя, дестилирам водка. (ССТМЯ-1, 1975: 114,111).

166). csaj – чай, в унгарски *tea* – чай, вж. старобълг. **чай**.

167). hetild – храна. В унгарски *étel* – храна, месо, мордвински *sivel*, марийски *šөл*, удмуртски *sil*, коми *silan* – месо, протоформа **siwV-IV* – месо. (Starostin: number 1583)

168). kisjú – месо. В унгарски *hús*, *húsból* – месо, *has* – шкембе, търбух. В удмуртски *gačalo*, *ket*, коми *kuz*, *keta*, марийски *kužgu*, мордвински *качо*, вепски, естонски *koht*, фински *kohtu*, саамски *gassem*, протоформа **k'ost* / **koktV* – търбух. (Starostin, UE: number 1343)

169). voje – мазнина. В хантийски *wojaŋ*, мансийски, унгарски *voj*, коми *вуј*, марийски *üj*, вепски, фински *voi*, естонски *või*, мордвински *vaj*, саамски *vuogia*, протоформа **woje* – мазнина, тлъстина. (Starostin, UE: number 1172)

170). vitesi – витяз, войн, **viti** – схватка. Б.Цонев посочва румънското *viteaz*, унгарското *vitez* – юнак, като старобългарска заемка в унгарски. (Цонев-2, 1984: 174) Една твърде интересна но славянска дума **ВИТЯЗ**. В различни славянски езици: сръбското *вѣтѣз*, словенското *vitez*, руското *витяз*, чешкото *vítěz*, словашкото *vítaz*, полското *zwycięzić* - побеждавам, *zwycięstwo* - победа, горнолуижкото *wiśaz* – дребен феодал, *vitoš* – войн, *withasii* – наследствено дворянско, войнско съсловие при гломачите, племе от групата на лужицките сорби, обитавало край съвр. гр. Майсен (Германия). Произходът на тези лексеми се извежда от праславянското **vitędzь*, което на свой ред идва от германското **vīkingas* – викинг, сравни със

старонорвежкото *víkingr* и холандското *vechtjas* - войн. Англосаксонското *wiking* е известно от VII в., засвидетелствано е и във фризки *witsing*. Произходът на думата е от прагерманското **wigan / *wihan* – борба. Славянската форма е получила чрез преход *k'>t'>c*. (БЕР-1, 2007: 155) Включването на тази дума в «Хунския речник», издава неговата фалшивост.

171). jüvendegh – посетител. В унгарски *jön, jöv, jö*, хантийски *jö, jöy, jytu*, мансийски *jäj, jüw, jotuŋkwe, jŋkwe*, фински, естонски *jää*, протоформа **jont / *jEŋV, *jEγV* – идвам. (Starostin, UE: number 211)

172). eleved, elevesi, személy – живот. В унгарски *él, élő, lè-, lèv-, lész-*, диал. *lé-, lő-, löj-* хантийски *jəl*, мансийски *oluŋkwe*, удмуртски *ulon, lui*, коми *ovny, lo*, марийски *elem, lia*, естонски *elama, lee*, фински *elää, lie*, саамски *ælet, læ*, протоформа **âla / *le-* – живот. (Starostin, UE: number 476) Последната форма **személy** в унгарски означава букв. живо (*ély*) око (*szem*).

173). isztild – дума, слово. В удмуртски *adzjom*, коми *addzynu*, марийски *ažedaš*, мордвински *azoms* – говоря, унгарски *szó, üzenet*, мансийски *saw, sow, sauŋ*, хантийски *săw*, протоформа **sawV* – дума, също в унгарски *zaj*, мансийски *suŋ*, хантийски *söj*, удмуртски *šö*, коми *ši*, марийски *šaja*, фински *soida*, саамски *čüjj*, протоформа **šoje* – глъчка, шум, звук. (Starostin, UE: number 1864, 984)

174). ütés – звън. В унгарски *üvöltés* – вой, мансийски *ujtu*, удмуртски *vyjtynu*, коми *vojny*, марийски *vujstik*, мордвински *vajams*, вепски *vajutada*, естонски *vajuma*, фински *vajota*, саамски *vuaje*, протоформа **waio* – пея. (Стецюк, Этимологические таблицы)

175). csapás – свестене, звукопадражателиен производ. В унгарски *sziszeg* – свистене, саамски *čuor'pa*, мордвински *čara*, удмурски *čарki*, коми *čарki*, унгарски *csar* – удрям, удмуртски *čirson*, коми *čirсан*, марийски *čivaš* - свистене. (Стецюк, Этимологические таблицы)

176). bá – диво животно, **báildi** – лов, **báilden** – ловувам. В унгарски *vadász* – ловец, фински *pyytä*, естонски *püüd*, ненецки *pīde*, селкупски *pyyaldš, pýda*, камасински *piderə, *piwtä / *piwetä* – лов, преследване на диво животно. (Starostin, UE: number 790)

Но думата е по-близко до тунгусоманджурски, евенски, негидалски *bejün*, евенски *bujün*, улчийски, орокски *buju(n)*, нанайски *bejü*, удегейски *bui, buji* – диво животно, солонки *bejünī, beje* – ловец, евенски *bejnə* – ловувам, *bejsen*, улчийски *bejčile* – ловец. (ССТМЯ-1, 1975: 120-121)

177). patera – война. В енецки *returo* – удрям, сека, ненецки *pidīl*, селкупски *petol, petku* – удрям, нганасянски *feata* – стрелям (първоначално: с лък и стрели), коми *pes*, удмуртски *pos*, мордвински *pivse, pivce, pikse*, естонски *peksa*, фински *piekse*, протоформа **peksä* - удрям. (Starostin, UE: number 746)

178). bendi, bendikh – изненада, очакване. Вероятна иранска заемка, в осетински иронски *fændы, fændын*, дигорски *fændun* – желая, харесвам, иронски *fænd*, дигорски *fændæ* – намерение, желание. (Абаев-1, 1958: 447) В белуджи *bendī*, бенгалски *bandanā*, кашмирски *bandan*, санскрит *bhājana*, маратхи *bhājana*, хинди-урду *bandagān, bandan, bhajan*, пушунски *œibādat* – харесвам. (DDSA) В бълг. диал. **бэндисам** – харесвам, смятано погрешно за турцизъм, от аналог. турско *beğenmek*. (БЕР-1, 2007: 42)

179). vündild – игра, забава, развлечение. В унгарски *fun* – шега, вепски *vänd*, естонски *mäng*, унгарски *vendégség* – игра, забава, удмуртски *vanə* – благополучие, *vanь* – богатство, добро, изобилие. (Кириллова, 2008: 106, 107)

180). vünd – гост. В унгарски *vendég* – гост, удмуртски *vuon*, коми *вопы* – идва, пристига, донася, мансийски *wój* - донася. (Кириллова, 2008: 145), (Лыткин, Гуляев, 1970: 63)

181). turda – танц. В мансийски *torgъu*, хантийски *tarnъalta*, коми *tarzüiny*, *tirödčina*, *tiravny*, мордвински *tarnoms*, фински *täry*, протоформа **tarn* – треса се. (Лыткин, Гуляев, 1970: 279)

182). baste – широк. Думата е от алански произход. В осетински *bæstæ* – открито пространство, в гилянски *bez*, персийски *baz*, *bast*, кашмирски *baīs*, пушунски *vaz*, белуджи *botk*, сариколски *bōt'a* – открит. (DDSA)

183). szan – пореден номер. В унгарски *szám* – пореден номер. В чувашки, хакаски, ойратски *som*, тувински *soma* – число, сметка, турски, уйгурски, чагатайски, татарски, кипчакски, казахски *san* – число, сметка, множество. (Федотов-2, 1996: 61-62) В пратунгузки **sāma*, евенкски *sāme*, евенски *hām*, манджурски *самха*, орокски *sama-lki*, нанайски *sāmogdä* – знак, японски *sama* – форма, вид, пралтайски **sāmo* – знак, форма. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1207) Възможен първоизточник, китайското *сян* (xiàn) 線, в епохата Хан *sian*^H – черта, знак.

184). jala – мъртъв, убит. В мансийски *el*, хантийски *wel*, унгарски *öl*, марийски *ölaksi*, удмуртски *vij*, протоформа **weđ3* – убит. (Starostin, UE: number 1150)

Интересен аналог в чувашкия фолклор е *vъla* – духът на загиналия в бой войн. От същия чувашки корен е *væler* – убивам, *vil* – умирам, *viləm* – смърт, *vilə* – мъртвец, смята се за производни на общотюркския корен **ol / *ul*, *oltur* – смърт. (Федотов-1, 1996: 122-123)

185). szüvisz – бял. В унгарски *ősz*, хантийски *aš*, марийски *ošo*, *oš*, мордвински *ašo*, естонски, фински *ahka*, протоформа **ačka* – бял. (Starostin, UE: number 2)

Но хунската дума е много по-близо до осетинското *ævzist*, унгарски *ezüst*, удмуртски *azves'*, коми *ezis'*, протоформа **eswes* – сребро, удмуртски *uzves* – олово, сп.Абаев, аланската форма е била *zævist*. (Абаев-1, 1958: 212-213) В чувашки *šäväs*, *šэvэs* – бронз.

186). rási – цепнатина. В унгарски *ró*, *rés*, коми *roz'*, марийски *roaš*, *raž*, мордвински *gaško*, вепски *riig*, фински *rako*, саамски *redte*, *rajjk*, протоформа **raškV* – цепнатина, разрязвам, разцепвам, разделям на две. (Starostin, UE: number 1537)

187). erig – пещера, дупка. В унгарски *űreg* – пещера, дупка, удмуртски *er* – речен бент, марийски *огъ* – ров, камасински *ого* – трап, ров, естонски *urg* – пещера, хралупа, фински *orko* – низина, долина, овраг, саамски *ärgo*, *or^okэ*, протоформа **orkV* – долина, ниско място, овраг. (Starostin, UE: number 1478) Въпросната дума е твърде интересна, защото я откриваме и в старобългарски като **еругъ / оврагъ** – ров, дупка, канал. Но предвид точните угрофински аналогии, първопроизхода на думата най-вероятно е угрофински (уралски).

188). péle – половина. В унгарски *fél*, селкупски *paläl*, камасински *pjel*, *pil*, *pël*, нганасански *fealea*, енецки *feđe*, ненецки *pele*, мансийски *pāl*, *poal*, хантийски *pelэк*, *pël*, коми *peł*, *pöl*, удмуртски *pal*, марийски *pelэ*, *pel*, мордвински *pel*, *päl*, *poa*, естонски *pool*, фински *pieli*, *ruoli*, саамски *pieille*, протоформа **pälä*, */*pula* – половина. Във връзка с хантийски *pal*, *peltä*, мансийски *pāl*, *pol*, удмуртски *pilyny*, коми *pelny*, ненецки *pālī*, енецки *falli*, протформа **palV* – разсичам. (Starostin, UE: number 1530, 709)

189). pala – обяд, угощение. В унгарски *falat*, хантийски *pul*, фински *pala* – хапка, залък. (Starostin, UE: number 705)

190). esze – ум. В унгарски *ész*, мансийски *ùs*, хантийски *ós*, удмуртски *vizъ*, коми *vežör*, марийски *uš*, мордвински *važov*, протоформа **was* / **wač3* / **wašV* – ум, разбиране. (Starostin, UE: number 1117)

191). timis – чист, светъл, ярък. Думата е от тюркски произход, в тюркменски *təmiz*, тюркски, азербайджански, татарски *temiz* – чист, (вж. бълг. турцизъм **ТМИШЧИЯ** – чист, изряден, подреден). В тунгусоманджурски, евенкски *timani*, *timari*, евенкски *timin(a)*, солонски *timaš(i)*, негидалски *timana*, улчийски *timaj* – утро. (ССТМЯ-2, 1975: 182)

192). kompu – крив. В унгарски *kampós* – крив, хантийски *komtaу*, *хотта*, мансийски *хатәј*, *котәү*, удмуртски *кумин*, коми *кутупъ*, марийски *курук*, мордвински *комата*, *кома*, естонски *kumm*, *kummardus*, фински *kumota*, саамски *коамтъге*, селкупски *qamt*, *qamittä*, нганасански *камáгу*, протоформа **kuma* – наклонен, изкривен, извит, свит. (Starostin, UE: number 397)

193). volgild – възраст, време. В унгарски *val*, *valy*, хантийски *al*, *öl*, естонски *voos*, фински *vuosi*, протоформа **ode* – година. В коми *рәл*, *рул*, удмуртски *рол*, саамски *balleäl*, протоформа **pälä* – време. (Starostin, UE: number 670)

194). verdzse – край. В унгарски *vég*, естонски *viimane*, фински *viime*, протоформа **wiŋe* – край, мансийски *weјәл*, коми *vijędž*, *vijęs*, протоформа **wujV* – граница, предел. (Starostin, UE: number 1188)

195). bú – нещастие, лош, зъл. В унгарски *baj*, велски, естонски, фински *раһа* – зъл. (Стецюк, Этимологические таблицы)

196). rém, rime – лош дъх. Думата е от ирански произход, в осетински иронски *rondz*, дигорски *rondz*, *rædzæ*, язгулемски *rem*, персийски и пушунски *rim*, белуджи *rem*, кашмирски *ras* – гной, секрети, в пехлеви *rēman* – нечистотии, *rēmanīh* – отделяне на нечисти секрети. (Абаев-3, 1973: 420-421), (DDSA) (вж. бълг. **хрема**)

197). ojsz – ето. В унгарски *az* – това.

198). madü – голям. Думата е от алтайски произход, в тунгусоманджурски, улчийски, нанайски, манджурски *mada* – голям, растящ, увеличаващ се. (ССТМЯ-1, 1975: 520)

199). hegi – голям, висок. Показва ясен паралел с унгарското *hëgy*, ненецки *хој*, енецки *кују*, нганасански *коаја*, селкупски *кее*, протоформа **када* – планина, връх. (Starostin, UE: number 222)

200). күсү – малък. В унгарски *kis*, *kicsi*, *kesküny* – малък. Думата е от алтайски произход (Гомбоц), в тюркските езици, древнотюркски *kičig*, *kičük* тюркменски *kiči*, турски *küçük*, *kiči*, татарски *кече*, узбекски, уйгурски, азърбайджански *kičik*, киргизки *kičü*, чувашки *кѣжән* – малък, монголски *kičig* – малко кученце, пралтайски *k'ič'V* – малък. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 787)

201). bar – висок. Думата е от ирански произход, общоиранското **bar(s)* – висок.

202). mete – отдалечен. В унгарски *messze*, марийски *тичаš*, мордвински *maštola*, естонски *mets*, фински *metsä*, саамски *miehttjën*, протоформа **mečä* – краен, граничен. (Starostin, UE: number 538)

203). vatah – лош. Вероятен алатйски произход, в древнотюркски *bat*, тувински *pat* – лош, или ирански, общоирански *bad*, осетински *фыд/fud* – лош.

204). buka – глезен, в унгарски *boka* – глезен. Думата е от алтайски произход, в тунгусоманджурски, евенски *bōkaп*, евенски *bōqъп*, манджурски *buxi*, удегейски *bō* – бедро, в монголски *bokaуur*, *baqaйг*, халха-монголски *buxar*, калмикски *bokūg*, донгански *вогъо* – седалище, бут, в тюркските езици, древнотюркски, тюркменски, турски *bīqīn*, узбекски, уйгурски *biqin*, татарски, тувински, балкарски *bīyīn*, киргизки, казахски *mīqīn*, чувашки *рѣжѣ* – бедро, праалтайски *bākV* – подбедрница. (ССТМЯ-1, 1975: 90), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 324)

205). levil – длан на ръката. В унгарски диал. *loll*, *lolu* (*lolja*, *lolva*) – предната част на тялото на прасето, мансийски *lәјәл*, *lāl*, *lajl*, *lāүәл* – стъпало, хантийски *лаүәл* – плоската част на ръката, длан, *лахәл* – лапа, длан, протоформа **lOlkV* – длан, предна част на тялото. ностратически паралел с ителменското *lalylič* – глезен, корякски *lulla* – предната част на ботушите, от глезена до коляното. (Starostin, UE: number 1818)

206). gheir – ръка. В унгарски *kar* – ръка. Думата е от алтайски произход. В монголски, халха-монголски, бурятски *гаг*, калмикски *үаг*, ородоски *гъаг* – ръка, в тюркските езици, древнотюркски, казахски, башкирски *qag*, балкарски, ногайски, киргизки, ойратски, шорски *qagī*, турски *karudža*, узбекски *qari*, уйгурски *qeri*, якутски *хагī*, чувашки *хог* – ръка, пралтайски **gara* – ръка. Ligeti (1933) свързва унгарската

форма с древнотюркски произход. (Федотов-2, 1996: 361), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 530)

207). ini – сухожилие. В унгарски *ín* – нерв, сухожилие, в хантийски *lan*, мансийски *ten*, селкупски *сән, tsән*, коми, удмуртски *sөн*, марийски *šen*, мордвински *san*, вепски *sonъ*, естонски *soon*, фински *suoni*, саамски *suodna*, нганасански *таҥа*, камасински *ten*, маторски *tenъ*, енецки *tі*, род.п. *tino*, ненецки *ten*, протоформа **seŋe/*söne* – сухожилие, нерв, жила. (Starostin, UE: number 906) Урал-алтайски паралел, в алатйските езици **sun/*sunu* – натягам, изпъвам. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1319)

208). kuna – лакът. Етимологични паралели: В мансийски *konlobe*, *ko/a/nyel*, хантийски *kunŋi*, *koŋaj*, унгарски *könnyök*, коми *kin'auv*, марийски *кунер*, лапландски *ka'nel*, кэһаг, фински *kuynärä*, естонски *küünar*, мордвински *кeпeг'*, вепски *künabruz*, протоформа **kiñä,*küñä* – лакът. (Starostin, UE: number 313)

В евенкски *һаһа*, негидалски, орочки *хаһһа*, удегейски *хаһа* – длан. (ССТМЯ-1, 1975: 314) В чувашки *һаһă* – ръкав, в тюрк. ез. **jen/en/žin/džin/čin* – ръкав. (Егоров, 1964: 202)

В български **куна**, **кунка** – ръка, детска ръчичка, подканване към малко дете, да подаде ръце.

209). bagialu – бухал. В унгарски *bagoly*, в удмуртски *peļjo*, фински *röllo*, естонски *räll* – сова, бухал. В монголски *beg*, калмикски *böксэ* – бухал. В тюркските езици, в киргизки *bajkuš*, узбекски *bojquš*, казахски *bajg'yz*, татарски *bajgyš*, карачаевобалкарски *bajquš*, турски *bayku*, тюркменски *bajquš*, чувашки *rajkuš* – сова, бухал. В тунгусоманджурски *bəfule* – кълвач, *bulhačan* – фазан, *buləhi* – жерав. (ССТМЯ-1, 1975: .127, 107, 109)

210). pige – зъб, В унгарски *fog*, мансийски *rəŋk*, *ruŋk*, хантийски *röŋk*, *peŋk*, коми, удмуртски *piñ*, марийски *pü*, *püj*, естонски, фински *pii*, саамски *badne*, протоформа **piŋe* – зъб. (Starostin, UE: number 780)

211). szkálta – сакат. В унгарски *szök*, *szökik* – скачам, е във връзка с чувашкото *sikkele* – треса се, подскачам, производно на *sik* – скачам. (Федотов-2, 1996: .49) Открива се аналогична дума и в алтайските езици, в древнотюрк. *sək*, монголски *sege* – скачам, в калмикски *segeldž* – вървя с разкрасени крака, клатушкайки се, което се диглижава до хунската дума. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 1201)

212). nimere – внук. Вероятно двусъставна дума, в унгарски *nem* – род + *ér* – връв, свързан.

213). csippisz – крив, тесен, малък. В унгарски диал. *szupolya*, в израза *szupolya oggú* – чип нос, коми *šopid*, удмуртски *šupег*, фински *suppa*, саамски *tšuoр^(A)* – малък, протоформа **čuppa* – тесен, малък. (Starostin, UE: number 79)

Урал-алтайско понятие: В тунгусоманджурски, евенкски *čipikte*, *čipileme*, евенски *čiputi*, корейски *čop* – тесен, японски *chīsa* – малък, в монголски *čögen*, *čuejen*, *čun*, пралтайски *č'ip'ri* – малък. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 448) В български **чип** – кос, крив, малък (**чип** нос), показва ясен прабългарски урал-алатайски произход.

214). sziki, szikild – сух, изсъхнал. В коми, удмуртски *šeg*, марийски *šəŋүэ*, фински *sänki*, саамски *sagge*, протоформа **səŋke* – сух клон, изсъхнал. (Starostin, UE: number 1565)

215). bülen – лос. Думата е от алатйски, тюркски произход. В карахидски, ойратски, киргизки, тувински, ногайски *bulan*, татарски, башкирски *bolan*, узбекски *bulōn*, шорски, хакасски *pułan*, чувашки *pālan* – лос. В тунгусоманджурски, евенкски *mulkān*, евенски *mulqan*, негидалски *molkān*, пралтайски **mula* – елен. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 951-952)

216). bollob – прилеп. В унгарски *ból* – до, близо, на, върху и *lóbál* – клатя се, вися.

217). dūnbá – див бивол. Възможен тюркски произход, в турски *dana*, балкарски, узбекски, киргизки, башкирски *tana*, чувашки *тына* – телица, монголски *činoo*, унгарски *tinó* – теле, *tehén* – крава. Унгарската дума се смята за древночувашка заемка. (Федотов-2, 1996: 267) Хунската дума е двусъставна: **dūn** – теле, в случая бивол и **bá** – диво животно.

218). gijmé – елен. В самодийски *kejm* – кобила, самка. Вероятна енисейска заемка, кетски *qajə, qaj*, югски *xa^hj*, котски *hui, huj*, пумпоколски *xáju* – елен, протоенисейски **gəy̆j* – диво животно, в бурушаски **hujés* – дребен рогат добитък, в бирманските езици, бурмески *khijj* – елен. (Starostin, YE)

219). khulla, khullu – гарван. В унгарски *holló*, селкупски *kulé, kulä*, нганасански *kula*, камасински *kuli*, койбларски *kullae*, ненецки *xūlī*, мансийски *kolāk, xolx, kulk, xulax*, хантийски *kōlək, xuləx, xoləx*, протоформа **kulV'kV* – гарван. (Starostin, UE: number 395)

Урало-алтайски паралел, в тунгусоманджурски, нанайски *xolī*, солонски *olē, olī*, евенски, негидалски *ōlī*, евенски *olindža*, удегейски *wali* – гарван, монголски *quladu*, халха-монголски *xult*, бурятски *xulda*, калмикски *xuldə* – ястреб, пралтайски *k'ula* – вид птица. В ителменски *klakl̥y̆* – гарван. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 851)

220). ledzi – муха, насекомо. В унгарски *légy*, коми *lędž, ludž*, удмуртски *ludž, luž*, фински *lesinen*, протоформа **lōńčV* – летящо насекомо. урало-алтайски паралел с удегейското *lon̥to* – пеперуда, пралатайски *lion̥e* – насекомо. (Starostin, UE: number 507), (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 876)

221). süle – таралеж. В унгарски *sün, sündisznó* (*disznó* – свиня), диал. *sül-disznó* – свински таралеж, мансийски *soule*, марийски *šülə, šulo*, мордвински *šejel*, естонски *siil*, фински *siili*, протоформа **šije-le* – таралеж. (Starostin, UE: number 975)

222). zeri – крило. В унгарски *szárny* – крило, *szár* – крак, хантийски *sur, sor* – крайник, мансийски *sär, läyəl-sor, kät-sor* – крайник, респ. крак, ръка, протоформа **sOrV* – крайник, болна част на бедрото. (Starostin, UE: number 1875)

223). neir, neirid – бреза. В унгарски *nyír*, селкупски *njärg*, камасински, маторски *parga*, нганасански *perki*, ненецки *ñegū*, мансийски *ñär, ñir*, хантийски *ñēr, ñär*, коми *ñer, ñur*, удмуртски *ñer, ñog*, марийски *pörga*, протоформа **ñErV/*ñOrV/*ñOrkV* – бреза, върба, дървени пръти. (Starostin, UE: number 663)

223). tuoji – ела, туя. Думата е с източен произход. В кетски, югски *dīñ*, котски *tīni*, арински *tin*, пумпокалски *dīñe* – ела, тибетски *thaŋ-šiŋ*, китайски *zhēng* 蒸, древнокитайски *thaŋ* – ела. Родината на туята е Китай. (Starostin, YE)

Във хунският речник са включени и някои географски наименования: Дунав е наречена **Delivolgjagh**, р. Дон – **Kücsüvolgjagh**, р. Днепър – **Bastevolgjagh**, р. Аракс – **Uaieia, Wuaweia**. В трите названия присъства думата **volgjagh**, аналогично на вече разгледаната в речника **volgjagh** – река, което доказва угрофинския, а не славянския произход на името на **р. Волга** (въпреки Фасмер). Първото название започва с **Deli** – в същия речник означава юг, т.е. Дунав – «южна река». Названието на Дон се превежда буквално като река Кочо, или от тунгусоманджурски (евенски, евенски) *kočo, hodž* – извита река, меандър на река, улчийски *хоџи* – крив, извит, манджурски *қоџо* – ъгъл, уединено място, граница, извивка в коми, удмуртски *kōdž* – извивка на река, залив. Названието на Днепър се превежда като «широка река». Последното название **Wuaweia** показва паралел с коми *vijavny* – изливам, порой, поток, *va* – вода, Аракс е планинска река.

Следват някои географски названия, Крим – **Khimru**, Армения – **Hajkh**, Римската империя – **Rimurrukh**, Кавказ – **Tesjaghild** (в унгарски *test* – тяло, *tesz* – стои, поставен, изпарвен и в естонски *jalg*, естонски *jalka*, саамски *júlk*, марийски *jol*, унгарски *gyalog*, мансийски *jog*, протоформа **jalk* – стъпало, респ. подножие, т.е. «изправено подножие» – стръмна плаинна? Също Карпати – **Karrabata**,

Месопотамия – **Isurrukh** (в тюркските езици еš – част от двойка, двойник, сдвоен и посоченото вече **zu, zur, surr** – река, т.е. Двуречие). Следват Египет – **Kemt** и Персия – **Parszikh**.

Друга група названия са свързани с небесните светила и дните от седмицата. Слънцето е наречено **Napi**, названието показва паралел с унгарското *nap*, в мансийски *nāj*, хантийски *naĵ*, протоформа **naĵe* – слънце, ден. Луната е наречена **(H)Aĵi**. В хантийски *ħāw, ħūw*, унгарски *ho*, фински, естонски, вотякски *kuu*, мордвински *kov*, вепски *ku*, лапландски *kuojjiti*, нганасянски *kītada* – луна, също в юкагирски *kiŋze*, протоформа **kiŋe* – луна. (Starostin, UE: number 415) Тук е твърде интересно да посочим чувашкото *xēvel* – слънце което показва по-древен урало-алтайски произход с по-общо значение светило, в тунгусоманджурски, удегейски *gēäwa*, евенкски, негидалски *gēwan*, нанайски *gŕiwā*, монголски *gegen* – разсъмване, сутрешна заря, тюрк. *kün / gün* – слънце, дин, пратюркски **gün(eł) / *güñal* - утро, слънце! В повечето тюркски езици *aĵ*, чувашки *uĵāx*, монголски **oj*, тунгусоманджурски **aĵŋa* – луна. (Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: 553, 303)

Следва **Feni** - планетата Венера и отговаря на унгарското *fény* – ярка, блестяща (тя е най-ярката «звезда» на небосвода), във фински, естонски *ruuna* – червен.

С названието **Prälun** е обозначен Юпитер. Явно е означавало и ден от седмицата, тъй като в коми *lun*, удмуркски *lum*, естонски *lõuna*, фински *louna*, протоформа **lowna* означава ден (Starostin, UE: number 1408), а началното **Prá** може да обясним с мордвинското *prja* – глава, връх, *prjajt* – старши, главен, т.е. **Prälun** – старши, главен, название логично за Юпитер. (Коляденков, Цыганов, 1949: 178) При калмиките Юпитер се нарича Пурвэ.

С названието **Verilun** е обозначен Марс. Вероятна връзка с общоугрофинското **wer* – кръв, Марс винаги се е свързвал с войната, кръвта, а и цветът и е червен, в езика на хуните *verisi*, ханийтски *wërte* унгарски *vörös* - червен.

И последното светило в речника е **Jalalun** – Сатурн. Обикновено денят на Сатурн се свързва с покой, отид, може да свържем названието с угрофинските езици, в хантийски *ala, oləm, uləm*, мансийски *ololanty, alalax, ol*, унгарски *al, alsz, alusz, alud, álom, olt* – покой, сън. Като втора възможност с унгарски *jól*, ненецки *jāle*, нганасански *jale*, селкупски *tjeel*, саамски *jälakis* – светъл, светлина. Или **Jalalun** – светъл, поради жълтеникавия и цвят. (Starostin, UE: number 669, 182)

Както се вижда, речникът е твърде голям, за да може Чаба Детре да го препише набързо, тъй като не са му разрешили да го фотографира!? А това показва, че Детре всъщност популяризира недостъпният за нас, труд на Аствацатурян, но си преписва и свои заслуги.

Въпросът е до каква степен е правдив и научен самият труд на Аствацатурян, или и той самия е един съвр. фалшификат, дело на човек с добра лингвистична култура. Би било много жалко за науката, ако Аствацатурян наистина се е добрал до неизвестни арменски извори за езика на Кавказките хуни, които най-вероятно са савирите, посещавани от арменските мисионери, и тези извори да са вече изгубени в нечия частна колекция, недостъпни за научната общност!

Използвана литература:

- Абаев-1, 1958:** Абаев, Василий. . Историко-этимологический словарь осетинского языка, Том 1 (A-K). Москва-Ленинград, 1958.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Abaev_ESOY_1.djvu
- Абаев-2, 1973:** Абаев, Василий. Историко-этимологический словарь осетинского языка, Том 2 (L-R), Ленинград 1973.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Abaev_ESOY_2.djvu
- Абаев-3, 1973:** Абаев, Василий. Историко-этимологический словарь осетинского языка, Том 3 (S-T'), Ленинград, 1979.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Abaev_ESOY_3.djvu
- Абаев-4, 1989:** Абаев, Василий. Историко-этимологический словарь осетинского языка, Том 4 (U-Z). Ленинград, 1989.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Abaev_ESOY_4.djvu

- БЕР-1, 2007:** Български етимологичен речник. Том 1 (А-З), София, 2008.
- ДТС, 1969:** Древнетюркский словарь. Ленинград, 1969.: <http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/DTS.pdf>
- Егоров, 1964:** Егоров, В. Г. Этимологический словарь чувашского языка. Чебоксары. 1964.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/V_Egorov_ESChY.pdf
- Кириллова, 2008:** Кириллова, Л. Удмуртско-русский словарь. Ижевск. 2008.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Udmurt_russ_slov.pdf
- Коляденков, Цыганов, 1949:** Коляденков, М., Цыганов, Н. Эрзянско-русский словарь. Москва, 1949.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Komi_erzja_russ_slov.pdf
- Лыткин, Гуляев, 1970:** Лыткин, В. , Гуляев, Е. Краткий этимологический словарь коми языка. Москва. 1970.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Komi_rus_etm_slovar.pdf
- Расторгуева, Эдельман-2:** Расторгуева В., Эдельман, Дж. Этимологический словарь иранских языков. Том 2 (b-d), Москва, 2003.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Etim_r_iran_ez_2.pdf
- Ромбандеева, Кузабокова, 1982:** Ромбандеева, Е., Кузабокова, Е. Словарь мансийско-русский и русско-мансийский. Ленинград. 1982: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Mans_russ_slov.pdf
- Скамейко, Сязи, 1992:** Скамейко, Р. Р., Сязи, З. И. Словарь хантыйско-русский и русско-хантыйский. Санкт Петербург 1992.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Slovar_hant_rus.pdf
- ССТМЯ-1,1975:** Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков. Отв. редактор В. И. Цинциус. Том 1 (А-Нг), Ленинград 1975.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/SSTMJA_1.pdf
- ССТМЯ-2, 1975:** Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков. Отв. редактор В. И. Цинциус. Том 2 (О-Э), Ленинград 1975.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/SSTMJA_2.pdf
- Стеблин-Каменский, 1999:** Стеблин-Каменский, И. ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ ВАХАНСКОГО ЯЗЫКА. Санкт Петербург, 1999.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/I_S_Kamenskiy_Etim_slov_vahan_ez.pdf
- Стецюк, Этимологические таблицы:** Стецюк, Валентин. Etymological Table Database. The Finno-Ugric languages: <http://alterling2.narod.ru/Tables/Main.html>
- Фасмер-1, 1986:** Фасмер, Макс. Этимологический словарь русского языка. Том 1 (А-Д) Москва, 1986.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/vasmer_etimologichesky_slovar_1.pdf
- Федотов-1, 1996:** Федотов, Михаил. Этимологический словарь чувашского языка, том 1 (А-Р) Чебоксары. 1996.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/M_Fedotov_ESChY_1.pdf
- Федотов-2, 1996:** Федотов, Михаил. Этимологический словарь чувашского языка, том 2 (С-Я) Чебоксары. 1996.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/M_Fedotov_ESChY_2.pdf
- Цонев-2, 1984:** Цонев Беньо. История на Българския език. Том 2, София 1984.
- AFVH, 1973:** «CIRCULUS PHILOSOPHICUS» вж.: Vahan Anghaghth Astvatzaturian: http://osmagyar.kisbiro.hu/modules.php?name=base_topics&file=olvas&cikk=szkita-498a9d709bc54
- DDSA:** Digital South Asia Library. The Dictionaries on-line.: <http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/index.html>
- Detre, HSzSz:** Detre, Csaba. HUN SZAVAK, SZÖVEGEK magyar fonetikus átírásban, örmény(i) ill. görög(K) szövegek alapján: https://maghon.weebly.com/uploads/2/0/0/3/20035969/detre_csaba_-_hun_szavak_01.pdf и https://maghon.weebly.com/uploads/2/0/0/3/20035969/detre_csaba_-_hun_szavak_02.pdf също на <http://www.kincseslada.hu/magyarsag/content.php?article.271> и <https://www.scribd.com/doc/150772229/Iszfahani-Kodex-Kretai-Kodex>
- Erdélyi Örmény Gyökerek, 2008:** Erdélyi Örmény Gyökerek (Списание на арменската диаспора от Трансилвания), том 12, № 140, 2008: http://www.magyarormeny.hu/uploads/file/fuzetekfileok/eogykefuzetek_2008okt_final.pdf
- Europai Ido-4, 2010:** в-к Европейско време: http://www.e-ido.com/Europai_Ido_2009_04---06-oldal.pdf
- Europai Ido-5, 2008:** в-к Европейско време: http://maghon.weebly.com/uploads/2/0/0/3/20035969/askatan_lezu_-_a_szkita_nyelv.pdf
- Hunnian in Armenian. Forum:** Discussion: <http://s155239215.onlinehome.us/turkic/29Huns/HunnianLanguageDiscussionEn.htm>
- IEE:** Indo-European etymology Compiled by Sergei Nikolayev: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\ie\piet>
- Lukács, PMT:** Lukács, Béla. PROTO-MAGYAR TEXTS FROM THE MIDDLE OF 1st MILLENIUM ? : <http://www.rmki.kfki.hu/~lukacs/DETRHUN.htm>
- Pető, 1973:** Pető, Imre и сайта му „ÖSMAGYAR NYELVEK“: <http://osmagyar.kisbiro.hu/modules.php?name=base>
- Sanjian, 1999:** Sanjian, Avedis Krikor. Medieval Armenian Manuscripts at the University of California, Los Angeles. 1999.: https://books.google.bg/books?id=IQDE3cNnM7QC&printsec=frontcover&hl=bg&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- <http://arpenigkhachadurian.tk/read/?id=IQDE3cNnM7QC&format=pdf&server=1>
- Starostin, UE:** Uralic etymology. Compiled by Sergei Starostin.: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\uralic\uralet>

Starostin, YE: Yenisseian etymology. Compiled by Sergei Starostin.: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\yenisey\yenet>

Starostin, Dybo, Mudrak, 2003: Starostin, S. A., Dybo, A. V., Mudrak, O. A. An Etymological Dictionary of Altaic Languages. Brill, 2003.: http://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/etymological_dictionary_of_altaic_languages.pdf

Steppe History Forum: Hun Language?, 2011: <http://steppes.proboards.com/thread/1369/hun-language>

Szongott, 2008: Szongott Klára. In memoriam Vahan Anhaghth Astvatzaturian http://osmagyar.kisbiro.hu/modules.php?name=base_topics&file=olvas&cikk=ormeny-4871a734eb1d1

Toth, 2007: Toth, Alfred. Hunnic-Hungarian Etymological Word List (based on the editions of the Isfahan codex by Dr. Csaba Detre and Imre Pető. Mikes International The Hague, Holland, 2007. <https://archive.org/details/Hun-magyar-szotar>